

BÖLGE PLANLARINDA MEKANSAL KADEMELENME VE ALT BÖLGELERİN BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR DENEME

A STUDY ON SPATIAL HIERARCHY AND
DETERMINATION OF SUB-REGIONS IN REGIONAL PLANS

Murat ŞİMŞEK

T.C. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
ORCID: 0009-0005-2952-6908

Mehlika DİCLE

T.C. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
ORCID: 0009-0002-3299-6298

Öz

Tüm bölgelerde olduğu gibi Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerinin oluşturduğu TR83 Düzey 2 Bölgesi'nde de bölge planının hazırlanması; gelişme, kalkınma ve büyüme için farklı reçete, müdahale ve yatırımlara gereksinim duyan yerleşimlere yönelik mekansal organizasyonların kurgulanması, bölgesel ve ulusal düzeyde gelişmişlik farklarının azaltılması bakımından önem taşımaktadır. Bu çerçevede sınıflandırma, ağırlıklandırma ve diğer çalışmalara altlık oluşturmak, tüm çalışmaları sağlıklı, etkin, ölçülebilir, bilimsel ölçütlere dayalı bir zemine oturtmak üzere gelişmişlik endeksi (GE) adı verilen bir sayısal çözümleme gerçekleştirilmiştir. GE çalışmasında SEGE, YER-SİS ve Eurostat Kentleşme Derecesi araştırması (DEGURBA) skor ve kararları ile 2028 yılı nüfus projeksiyonu ve bu projeksiyondan türetilen yoğunluk değerlerinin birlikte ele alınmasına karar verilmiştir. Bu kararda söz konusu çalışmaların periyodik olarak elde edilmeleri, karşılaştırmaya olanak tanımaları, yaygınlık ve bilinirlik düzeyleri, saygınlık ve güvenilirliklerinin yanı sıra sosyoekonomik yaşamın çok yönlü ve boyutlu yapısını gözetmeleri etkili olmuştur. Endeks sonuçlarının sahadaki gözlem ve bulgularla uyum sağlaması, yöntemin olumlu yanı olarak değerlendirilmektedir. Plan hedefleri, vizyon ve beklentiler doğrultusunda şekillendirilebilen, kolay uygulanabilir, revize edilebilir, diğer sistemlerle de birlikte kullanılabilir, çok boyutlu ve göstergeli GE hesabının, tekil veri ve olgulara dayalı çalışmalara göre olası hataları ve bu hataların boyutlarını sınırladığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gelişmişlik Endeksi, SEGE, YER-SİS, Mekansal Kademeleme

Abstract

In the TR83 NUTS II Region, comprising the provinces of Amasya, Çorum, Samsun, and Tokat, similar to all regions, the formulation of a regional plan carries significant importance for reducing disparities in development at both regional and national levels. This process involves the spatial organization of settlements that require distinct prescriptions, interventions, and investments for growth, development, and advancement. Within this framework, a numerical analysis, namely the development index (DI), has been conducted to provide a basis for classification, weighting, and other studies, aiming to ensure that all activities are effective, measurable, and based on scientific criteria. In DI study, a decision was made to collectively consider the SEGE, YER-SIS and Eurostat urbanization degree research (DEGURBA) scores and decisions, along with the population projections for 2028 and density values derived from this projection. This decision was influenced by the availability, comparative potential, widespread recognition, and respectability and reliability. Additionally, the consideration of the multi-faceted and dimensional nature of socioeconomic life played a significant role. The harmonization of DI results with on-site observations and findings is regarded as a positive aspect of the method. It has been determined that the multi-dimensional and indicator-based DI calculation, which can be shaped in line with plan objectives, goals, visions and expectations, can be easily implemented, revised, and used together with other systems. This approach limits the potential errors and the extent of these errors compared to studies based on single data and facts.

Keywords: Development Index, SEGE, YER-SİS, Spatial Hierarchy

Giriş

Bölge planı; ulusal planlar, strateji ve politikalar ile bölgede yaşama geçirilecek faaliyetler arasındaki ilişkiyi kuran; bu faaliyet ve düzenlemelere rehberlik eden, paydaşlar arasında işbirliği ve ortaklık kültürünün güçlendirilmesine, sürdürülebilir büyüme ile kalkınmaya katkı sağlayan, kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasına öncülük eden, sosyoekonomik gelişme eğilimlerini ve yerleşimlerin potansiyelini belirleyen kararlar ve eylemler bütünüdür.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) TR83 Düzey 2¹ Bölgesi'nin 2024-2028 Bölge Planı 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 8. maddesi (RG, 1985) ile 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı'nın 394. maddesi hükümleri doğrultusunda, T. C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının (STB) verdiği yetki ile T.C. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA) tarafından, ilgili paydaşların katılımıyla bölgenin beş yıllık geleceğine yönelik hazırlanmaktadır. Plan çalışmalarında; katılımcılık, şeffaflık, hesap verebilirlik, danışma, ulusal politikalara ve gelişmelere uyum ile tamamlayıcılık ilkeleri esas alınmaktadır.

Bölge planının hazırlanması, uygulanması ve izlenmesi süreçlerine temel oluşturan, yerinde ve etkili müdahale alanları ile plan kararlarının belirlenmesine katkı sağlayan kritik öneme sahip çalışma ve analizlerden birisi de benzer özelliklere sahip yerleşimlerin alt bölgeler halinde gruplandırılmasıdır. Mekansal tipoloji olarak da adlandırılabilir bu grupta, bölgesel ve ulusal gelişme şemalarının hazırlanması, gelişme aksları, sektörel büyüme odakları ile koridorlarının ortaya çıkarılması, yerleşimlerin arzulan hedeflere erişilmesine yapacağı katkının belirlenmesi, müdahale alanları ve plan kararlarının, özetle vizyonun mekana yansımaları anlamını taşımaktadır. Mekansal tipoloji çalışması ile planın operasyonel düzeye indirgenerek, program ve projelerin kurgulanması, bu somut adımlardan optimum yararın elde edilmesi ile sürdürülebilirliğinin de garanti altına alınması

öngörülmektedir. Özellikle çok farklı büyüklük ve gelişmişlik düzeyinde yerleşimlerin bulunduğu bölgelerde, benzer özelliklere sahip olanların mevcut durum, nesnel ve öznel koşullar ile belirlenen vizyona uygun olarak alt bölgeler halinde sınıflandırılması, kalkınma ajansı ve yatırımcı kuruluşların proje ve programlar ile faaliyetlerinden maksimum verim almasını da kolaylaştırmaktadır. Bölge planı ve yıllık programlar doğrultusunda mali destek ve projeler ile müdahale alanlarının belirlenmesi, planlama, bütçeleme ve uygulama aşamalarıyla birlikte sürecin tüm yönleriyle izlenmesine de katkı sağlayacak bu çalışma ile dönem sonunda etki değerlendirmesi yapabilmek, değişikliklere yönelik etkin ve etkili kararlar alabilmek de mümkün görünmektedir.

Alt bölgeleri oluşturacak yerleşimlerin idari birimlerinin seçilmesi, yaygın, kolay elde edilebilen, ölçülebilir ve karşılaştırılabilir değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi, belirleme ve ölçme için gerekli emek zamanı, uzmanlık düzeyi ile alt bölgelerin nasıl birbirinden ayrıştırılacağı sorunsalı bu çalışmanın önemli kısıt ve sınırlarını oluşturmaktadır. Mekansal planın ölçeği, bu plandan beklentiler ve yasal altyapı, bölgelerin mevcut durumları, büyüklükleri ve gelişmişlik düzeyleri başta olmak üzere hedefler çeşitlilik göstermekte alt bölgeleri oluşturacak yerleşimler, seçim ölçütleri ve sınırlarla birlikte çalışmanın içeriği ve yöntemleri de geniş bir perspektifte değerlendirmeyi gerektirmekte, çözümlere yönelik çeşitliliğin boyutları da genişlemektedir. Bununla birlikte, bölge ve illere yönelik mekansal karar ve öngörülerin, ulusal kalkınma planları, politika belgeleri ve özellikle Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'ne (BGUS) uyum sağlayacak şekilde bölge düzeyinde tanımlanacak alt bölgelere göre belirlenmesinin gerekliliği, çalışmanın en önemli katkısını oluşturmaktadır.

TR83 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı (2024-2028) hazırlık aşamasında planın operasyonel düzeyde yaşama geçirilmesi için uygulanacak program ve projelerin tasarlanmasına ışık tutacak, plan

1 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan ve 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerinin oluşturduğu İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması düzey 2 bölgesi. Metinde akışı kolaylaştırmak üzere İBB TR83 Düzey 2 Bölgesi yerine "TR83 Düzey 2 Bölgesi" ya da "Orta Karadeniz Bölgesi" terimi kullanılmıştır.

dönemindeki tüm sınıflandırma, değerlendirme ve diğer çalışmalara temel oluşturacak alt bölgelerin elde edilmesine yönelik bir endeks çalışması geliştirilmiştir. Gelişmişlik endeksi (GE) adı verilen bu yöntemle; çalışmanın nesnel, çok boyutlu, kolay erişilebilir, karşılaştırılabilir ve tüm taraflarca kabul görebilecek saygınlıktaki bilimsel ölçütlere dayandırılması, bölgeden bölgeye ve gerektiğinde vizyona göre uyarlanabilir bir tasarıma sahip olması amaçlanmıştır.

“Gelişmişlik Endeksi ve Alt Bölgelerin Belirlenmesi” adlı ilk bölümde, TR83 Düzey 2 Bölgesi’nde alt bölgelerin belirlenmesi çalışmasına duyulan gereksinim, nedenleri ve arka planı ortaya konulmuştur. Yöntemin ana bileşenlerini oluşturan Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları (SEGE), Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması (YER-SİS), Avrupa İstatistik Ofisi’nin (Eurostat) paydaş uluslararası kuruluşlar ile birlikte üye ülkeler ve tüm dünya için geliştirdiği Kentleşme Derecesi Araştırması (Degree of Urbanisation/DEGURBA) yöntemine dayanılarak bölge ilçeleri için hazırlanan OKA Kentleşme Derecesi Araştırması (DEGURBA) ile bu çalışmalarda elde edilen skorlar ve sıralamalar plan kararları ile birlikte verilmiş, 2028 yılı nüfus projeksiyonu ve bağımlı değişken durumundaki yoğunluklar hesaplanarak tablolar halinde özetlenmiştir.

Çalışmanın 2. bölümü olan “Yöntem ve Sayısal Çözümleme” başlığı altında, gelişmişlik endeksi bağıntısı oluşturulmuş; hesaba esas kabuller, düzeltmeler, bağıntının her bileşeni ve katsayıları ayrıntılarıyla açıklanmıştır. “Bulgular ve Tartışma” adını taşıyan üçüncü bölümde, sayısal çözümlemelerden elde edilen tablolar yorumlanmış; alt bölgeler, ulusal plan ve politika belgelerinin mekansal tipolojileri doğrultusunda yapılması gereken düzeltmeler, revizyon ve kabuller belirlenerek, nihai sonuçlar SEGE ile karşılaştırmalı olarak özetlenmiştir. Yine bu bölümde sayısal çözümleme ile elde edilen sonuçların alandaki yansımaları, mevcut durumla örtüşen ya da örtüşmeyen bulgular eşliğinde paydaş görüşleriyle birlikte süzgeçten geçirilmiştir. “Sonuç ve Değerlendirme” bölümünde ise gelişmişlik endeksinden elde edilen sayısal çözümleme sonuçları

mercek altına alınmış, yöntemin avantajları elde edilen bulgular ışığında değerlendirilirken, bağıntı ve çözümlemenin hangi koşullar ve kabuller altında daha etkin ve etkili kullanılabileceğine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

1. Gelişmişlik Endeksi (GE) ve Alt Bölgelerin Belirlenmesi

1.1. Arka Plan

1970’li yıllarla birlikte gelişme ve kalkınma kavramlarına yönelik değerlendirmelerde köklü bir değişim yaşanmış, tekil gösterge ve ekonomik verilere bağlı ölçüm ve mevcut durum analizleri yerine sosyal, kültürel ve yaşam kalitesi boyutlarını da içeren çalışmalar tartışmalara eklenirken, sonraki dönemde sürdürülebilirlik olgusunun da gündeme gelmesi sorunun daha karmaşık bir düzlemde ele alınmasını gerektirmiştir (Yıldız vd., 2012; Zorlutuna ve Erilli, 2018). Farklı alan ve boyutlara ilişkin parametrelere bağlı olarak analiz ve kullanılan yöntemler de değişkenlik göstermiş, günümüzde sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini belirlemeye yönelik birçok gösterge ve veriden oluşan endekslerin dünya genelinde yaygınlık kazandığı gözlenmiştir (Albayrak, 2005; Dolu ve Kuvvetli, 2023). Çoğunluğu kent düzeyinde gerçekleştirilen bu analizler hem ülkeler arasındaki karşılaştırmalarda hem de ülke içinde kent, bölge ve diğer yerleşimler arasındaki gelişmişlik farklarının belirlenmesinde ve benzer özelliğe sahip olanların aynı sınıflarda, alt bölgelerde, bir araya getirilmesinde kullanılmaktadır. Bu farklılıkların belirlenmesinin vergi düzenlemeleri, yatırım planları, teşvik ve planlama çalışmaları ile mevcut politikaların etkilerinin sorgulanmasına ilişkin kararlara yön verdiği; bu alanlardaki tüm çalışmalarda kritik rol üstlendiği anlaşılmıştır (Albayrak, 2005; Özkubat ve Selim, 2019).

Türkiye’de de kentlerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini belirlemeyi hedefleyen, farklı gösterge ve veri setlerinden oluşturulan birçok çalışma göze çarpmakta; bu çalışmaların başında bölge, il ve ilçe gibi farklı ölçek ve düzeylerde hazırlanmasının yanı sıra değişim eğilimlerine yönelik analizleri ile de dikkat çeken SEGE araştırması gelmektedir. İlkinin

üzerinden elli yıldan fazla bir zaman geçmesine karşın araştırmanın düzenli olarak gerçekleştirildiği bilinmekte, kalkınma alanı ve yazını, planlama çalışmaları ile akademik araştırmalara da yol gösterici olduğu kabul edilmektedir (Dolu ve Kuvvetli, 2023). SEGE; temel bileşenler analizi olarak adlandırılan, sayısını sınırlamak ve aralarında sıralama yapmak için farklı değişken ve göstergelerin bir araya getirilmesiyle şekillendirilen istatistiksel bir yöntem, bir endeks hesabına dayanmaktadır. Temel bileşenler analizi, kalkınma yazınında saygın bir yere sahip, birçok araştırmacı ve ülke tarafından benimsenen, yaygın bir yöntem olarak bilinmekte, birçok ülkede farklı amaçlara yönelik kullanıldığı da dikkat çekmektedir (Lindman ve Sellin 2011; Dolu ve Kuvvetli, 2023). Brezilya ve Etiyopya kırsalındaki eşitsizliklerin ortaya çıkarılması, Çin'de kentlerin sosyoekonomik düzeylerinin, Hindistan'daki bölgesel gelişmişlik farklarının belirlenmesinde tercih edilen yöntemin, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki (MENA) 22 ülkenin gelişmişlik endeksi hesabına da temel oluşturduğu, böylece ülkeler arasındaki karşılaştırmalarda da etkin biçimde kullanıldığı görülmektedir (Dolu ve Kuvvetli, 2023). Yöntem, yerleşimlerin gelişme düzeyleri hakkında genel bir fikir ve sıralama yapmaya olanak tanısa da hangi etkenler üzerinde durulması gerektiğine yönelik sorgulamalarda tek başına yetersiz kalmakta, özellikle karşılaştırmalarda göstergelerin birebir örtüşmemesi ile farklı yıl verilerinden derlenmesi olgusu, endeksten elde edilen sonuçların ihtiyatla değerlendirilmesini gerektirmektedir (Dolu ve Kuvvetli, 2023). Bu yönüyle temel bileşenler analizine dayalı endekslerin, planlama çalışmalarındaki diğer araştırmalar ile farklı kaynaklardan elde edilen çözümlenmelerle birlikte değerlendirilmesinin daha etkili sonuçlara ulaşılmasına katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir.

DEGURBA, Eurostat'ın kentleşme derecesi araştırmasına dayanmakta; nüfus, yüzölçümü ile bağlı değişkenler olarak türetilen yoğunluk ve kentleşme oranı verilerini esas almaktadır. Eurostat bu araştırmanın amacını; Sürdürülebilir Kalkınma 2030 kapsamında kent ve kırsal yerleşim hedeflerine yönelik, "uluslararası düzeyde yaşama geçirilecek veri toplama, analiz, istatistiksel altlık ve tabakalar, bilgi üretimi ile raporlama gibi çalışmaların tüm dünyada

maliyet etkin, kolayca uygulanabilir, karşılaştırılabilir, uyumlu ve tutarlı göstergelere dayalı bir yöntemle gerçekleştirilmesi" olarak ifade etmektedir (EC, 2021: 7-8). Eurostat'a göre ülkeler, kalkınma politikaları ile tarihsel süreçlerine uygun kent ve kır tanımlamaları yapmakta, büyük değişkenlik gösteren bu tanımlar, uluslararası karşılaştırmalar, sürdürülebilir kalkınma amaçları gibi küresel düzeyde bilgi üretimi ile izleme faaliyetleri gerektiren çalışmaların yürütülmesini zorlaştırmaktadır. Bugüne kadar küresel bir metodoloji geliştirilemediğinden kentleşme düzeyi ve kırsal alanlara yönelik göstergelerin karşılaştırılmaları ile etkin ve rasyonel politikalar üretebilmek neredeyse olanaksızken uluslararası resmî istatistikler ve standartlardaki bu boşluğa, önerilen yöntem DEGURBA ile çözüm getirilmesi hedeflenmektedir. Avrupa Komisyonu, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı ve Dünya Bankası; dört yıllık bir hazırlığın ardından 22 ülkeden elde edilen görüş ve yorumlar ile geri bildirimler doğrultusunda yöntemin uygulama esaslarını belirlemiş, kuramsal çerçeveyi Kasım 2020'de duyururken, AB başta olmak üzere tüm dünyada istatistiki altyapı ve haritaların oluşturulmasını istemiştir (EC, 2021: 7).

AB fonlarının üye ve aday ülkelerde kullanılmasına yönelik politika ve esasların belirlenmesinde bu ülkelerin alt bölgelerinin uygunluğu, fonların kullanım ölçütleri ve koşulları konusunda Eurostat DEGURBA ve OECD tanımları kullanılmaktadır. Kırsal kalkınma politikalarının yaşama geçirilmesi özellikle tarıma ve balıkçılık sektörüne yönelik destekler, bu kapsamdaki çalışmaların en bilinen örneklerini oluşturmaktadır (Yıldız, 2009: 15, 80). Ekonomik ve sosyal uyumun geliştirilmesine yönelik yapısal fonların (işsizlik, dezavantajlı gruplar ve yerel kalkınma) tasarımı ve uygulama esasları belirlenirken Hanehalkı İşgücü Araştırması, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması ile DEGURBA araştırması temel belgeler olarak kabul edilmekte benzer bir yöntemin bu alanda da izlendiği görülmektedir (Yıldız, 2009: 80, 147).

Tarihi boyunca kıyı Karadeniz ile Anadolu'nun iç bölgeleri arasında bir geçit, yol ağlarının bulunduğu bir kavşak olan Orta Karadeniz Bölgesi; büyük

ovaları, bereketli toprakları ve akarsuları, görece kolay savunulabilen kentleri ile dünya tarihine yön veren uygarlıklara ev sahipliği yapmış, önemli idari merkezleriyle adını duyurmuştur. Bölge, günümüze taşıdığı kültürel miras ile doğal zenginliklerinin yanı sıra, ulusal ve uluslararası ulaşım ağları üzerinde bir merkez olma konumunu da halen korumaktadır (DPT, 2007: 2-32). Orta Karadeniz Bölgesi bugün ticari ve kültürel ilişkileri ve ulaşım ağlarıyla kıyı Karadeniz, İstanbul ve Karadeniz Çanağı ile; Sivas üzerinden Kayseri, Ankara, Orta Anadolu, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri ile ilişkilerini sürdürmektedir. Demiryolu bağlantısına sahip Karadeniz Bölgesi'nin tek limanı ile enerji projelerine de ev sahipliği yapan TR83 Düzey 2 Bölgesi'nin, kombine taşımacılığa olanak sağlayan altyapısı ve yolları ile bölge planı taslak çalışmasında vurgulanan ulaşım ağlarının iyileştirilmesi; tarımsal ürün çeşitliliği ve zenginliğinin rekabetçi, sürdürülebilir üretim yapısıyla bütünleştirilerek geliştirilmesiyle birlikte, bölgesel ve ulusal kalkınma ile büyümeye daha fazla katkı sağlaması beklenmektedir.

TR83 Düzey 2 Bölgesi'nin, çeşitli büyüklüklerde, çok farklı gelişmişlik düzeyleri bulunan yerleşimlerden oluştuğu ve geniş bir alana hizmet verdiği bilinmekte, SEGE ve YER-SİS gibi analizlerin sonuçları da bu olguyu doğrulamaktadır. Ulusal politika belgeleri ile kalkınma ajanslarının kuruluş amaçlarında da altı çizildiği gibi, bölge içi gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması yoluyla az gelişmiş yerleşimlerin gelişmiş olana doğru yakınsaması ve ülke içindeki gelişmişlik farklarının giderilerek küresel düzeyde rekabet gücünün kazanılması bir zorunluluktur. Bölgede; aidiyet ve sahip olunan değerlere farkındalık yaratılması, çağdaş insana yaraşır, yaşanabilir mekan ve yerleşimlerin, özetle bölge planının vizyon hedeflerinin yakalanması çok boyutlu, değişken ve dinamik politikalar dizisinin uygulanmasını gerektirmektedir.

Kalkınma ajanslarının görev tanımında ve kuruluş kanununda belirtildiği gibi "kaynakların doğru, etkin ve yerinde kullanılması" ilkesine uygun olarak, yol haritası niteliğindeki bölge planının

hazırlanması; gelişme, kalkınma ve büyüme için farklı reçete, müdahale ve yatırımlara gereksinim duyan yerleşimler için mekansal organizasyonların kurgulanması; bölgesel ve ulusal düzeyde gelişmişlik farklarının azaltılması gerekmektedir (RG, 2006). Bu kapsamdaki araştırma ve analizlerin sağlam bir temel üzerine inşa edilebilmesi ise ancak alt bölgeler ile diğer tüm çalışmaların sağlıklı, etkin ve ölçülebilir bilimsel ölçütlere dayandırılması ile mümkün olabilecektir. Bu hedef doğrultusunda geliştirilen yöntemde, periyodik olarak elde edilmeleri, karşılaştırmaya olanak tanımaları, yaygınlık ve bilinirlik düzeyleri, saygınlık ve güvenilirliklerinin yanı sıra, sosyoekonomik yaşamın çok yönlü ve boyutlu yapısını gözetmeleriyle de öne çıkan SEGE, YER-SİS ve DEGURBA araştırmalarının, 2028 yılı nüfus projeksiyonu ile bu projeksiyondan türetilen yoğunluk değerlerinin birlikte kullanılması gerektiğine karar verilmiştir.

1.2. Analiz ve Çalışmalarda TR83 Düzey 2 Bölgesi

TR83 Düzey 2 Bölgesi'nde 50 ilçe bulunmakta; bu ilçe sayısı ile Orta Karadeniz, düzey 2 bölgeleri arasında 4'üncü sırada yer almaktadır. Bölgenin 2021 yılı verilerine göre, 100 bin ve üzerindeki nüfusa sahip ilçe sayısı 7 iken, 21 ilçenin nüfusu, kırsal tanımı için kullanılan 20 bin eşiğinin altında kalmaktadır. Merkez ilçeler dışındaki en büyük 3 ilçe olan Bafra, Çarşamba ve Erbaa ile en küçükler durumundaki Lâçin, Boğazkale ve Hamamözü arasındaki farkın 25 katı aştığı görülmektedir.

Holt Winters No Seasonal Üssel Düzgünleştirme yöntemi kullanılarak E-VIEWS programı yardımıyla bölge geneli ve ilçelerinde 2022-2028 dönemi için nüfus projeksiyonları oluşturulmuş, elde edilen sonuçlar 2021 yılı nüfuslarıyla birlikte Tablo 1'de sunulmuştur. Çalışma, Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2025 yılına kadar il bazında gerçekleştirdiği projeksiyon ile uyumlu sonuçlar vermektedir. Diğer taraftan 2007-2021 arasındaki 15 yıllık veriyle gelecek 7 yıl için aralık tahmini yapmak, sonuçların ihtiyatla değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Tablo 1: TR83 Düzey 2 Bölgesi İlçelerinin Nüfusları, 2021-2028 (Kaynak: TÜİK, 2022)

Sıra	İlçe	Nüfus (2021)	Nüfus (2028)	Değişim (%)*	2028 Sırası**
1	İlkadım	340.421	358.896	4,76	1
2	Çorum Merkez	298.796	304.286	1,57	3
3	Atakum	238.702	317.353	27,99	2
4	Tokat Merkez	204.907	217.672	5,30	4
5	Amasya Merkez	147.380	151.256	1,91	5
6	Bafra	142.341	141.813	-0,32	6
7	Çarşamba	140.439	141.024	0,38	7
8	Erbaa	99.815	112.854	11,00	8
9	Canik	99.369	101.786	0,94	9
10	Vezirköprü	91.978	80.007	-11,55	10
11	Turhal	78.294	72.600	-6,35	12
12	Merzifon	74.727	79.950	6,89	11
13	Terme	71.366	69.153	-2,69	13
14	Niksar	63.486	62.503	-1,05	15
15	Tekkeköy	55.369	63.936	12,91	14
16	Zile	53.549	50.091	-5,67	16
17	Sungurlu	48.028	47.844	-0,30	17
18	Suluova	47.066	46.506	-1,04	18
19	Osmancık	43.634	46.476	5,73	19
20	Havza	38.872	36.331	-5,69	20
21	Reşadiye	35.304	32.426	-8,15	21
22	Alaca	30.592	28.407	-6,75	23
23	Taşova	30.123	29.050	-3,44	22
24	İskilip	30.022	24.153	-17,24	25
25	19 Mayıs	26.366	28.009	5,30	24
26	Alaçam	24.860	22.461	-8,39	27
27	Almus	23.868	22.599	-8,41	26
28	Gümüşhacıköy	22.179	19.801	-9,33	29
29	Kavak	21.260	21.373	0,54	28
30	Ayvacık	19.436	16.206	-14,59	31
31	Salıpazarı	19.305	17.579	-8,15	30
32	Lâdik	16.320	14.865	-7,54	32
33	Asarcık	16.278	14.571	-9,38	34
34	Kargı	15.334	14.575	-4,24	33
35	Bayat	15.199	11.485	-22,04	37
36	Mecitözü	14.191	12.058	-13,39	35
37	Pazar	12.937	11.817	-8,27	36

Tablo 1: TR83 Düzey 2 Bölgesi İlçelerinin Nüfusları, 2021-2028 (Devamı)

Sıra	İlçe	Nüfus (2021)	Nüfus (2028)	Değişim (%)*	2028 Sırası**
38	Göynücek	10.291	9.565	-6,11	38
39	Yakakent	8.592	8.007	-5,91	40
40	Yeşilyurt	8.478	6.848	-16,94	41
41	Artova	7.681	5.092	-31,99	43
42	Başçiftlik	7.479	8.743	17,36	39
43	Sulusaray	6.769	5.483	-1,04	42
44	Ortaköy	6.425	5.043	-20,92	44
45	Uğurludağ	5.837	3.594	-35,15	46
46	Dodurga	5.413	3.647	-29,34	45
47	Oğuzlar	4.894	3.493	-25,59	47
48	Lâçin	4.289	3.410	-18,34	49
49	Boğazkale	3.628	3.064	-13,42	48
50	Hamamözü	3.565	2.753	-20,18	50

* 2022-2028 Nüfus Değişimi. Yeşil renk negatif değişimi, diğer bir deyişle nüfustaki azalmayı göstermektedir.

** Tahmini Nüfusa Göre Sıralama. Kırmızı renk, 2021 yılındaki sırasının değiştiğini göstermektedir.

Tablo 1'e göre, ilk on ilçenin nüfus değişimleri, Bafra'nın neredeyse durağan değeri dışında, pozitif oranlara sahiptir. 2024-2028 döneminde bölgenin, SEGE birinci kademesinde yer alan tek yerleşimi olan ve adeta çekim merkezi durumundaki Atakum ilçesinin Çorum Merkez nüfusunu aşacağı tahmin edilmekte, diğer büyük kentlerin ise nüfus sıralamasında yerlerini korumaları beklenmektedir. SEGE ve YER-SİS kademelerine de yansıyan kentleşme oranı ile gelişmişlik düzeyi görece yüksek Merzifon, Tekkeköy, 19 Mayıs haricinde, 10'uncu Vezirköprü'den itibaren 19'uncu sıradaki Osmancık'ın yüzde 5,73; 29'uncu Kavak'ın yüzde 0,54 ve 42'nci Başçiftlik'in yüzde 17,36'lık nüfus artışları dışında, küçülme beklenmekte; 22'nci sıradan itibaren de tüm ilçelerin Lâdik dışında ardışık yerleşimlerle yer değiştireceği tahmin edilmektedir. Tabloda aşağı sıralara inildikçe, negatif nüfus değişiminin mutlak büyüklükleri artmakta; bölge kırsalında yaşanan nüfus kayıplarının çarpıcı boyutlara ulaşacağı anlaşılmaktadır.

TR83 Düzey 2 Bölgesi'nin toplam yüzölçümü 37.823 km²'dir. Bu büyüklük ile bölge, Türkiye'nin yaklaşık yüzde 4,9'unu kaplamakta, düzey 2 bölgeleri arasında da 6'ncı sırada yer almaktadır. Yüzölçümüne göre

en büyük ilçeler sırasıyla Çorum ve Tokat Merkez, Sungurlu ve Amasya Merkez, en küçükleri ise Çorum ili Oğuzlar, Tokat Pazar ve Samsun Yakakent ilçeleridir. En büyük ile en küçük ilçeler arasındaki fark 20 katı aşmakta, yüzölçümü büyüklüğüne göre TR83 Düzey 2 Bölgesi ilçelerinin geniş bir aralıkta yer aldığı görülmektedir.

2028 yılı nüfus projeksiyonuna göre en büyük yoğunluk değeri, 2021'de olduğu gibi, İlkadım ilçesinde elde edilmiştir. 2.345 kişi/km² olarak hesaplanan İlkadım'ın nüfus yoğunluğu 2021 yılına göre yüzde 7'lik bir yükselişe işaret etmekte; Atakum, Canik, Tekkeköy, Çarşamba görece yüksek oranları ile dikkat çekerken, Oğuzlar'da 8, Artova'da 11, Boğazkale'de 12'ye düşen gösterge değerinin 37 ilçede 2021'e göre gerileyeceği, en büyük ilçe ile en küçük ilçe arasındaki farkın da 293 kata kadar ulaşabileceği hesaplanmaktadır. Bu veri de bölgedeki ilçeler arasındaki farklılıkların derinliğini kanıtlamakta, uygulanacak politika ve faaliyetler için belirlenecek alt bölgeler ve kademelerine göre hareket edilmesinin görece önemini ortaya koymaktadır. Tablo 2'de TR83 Düzey Bölgesi ilçelerinin 2021 yılı ve 2028 projeksiyonuna göre hesaplanan yoğunlukları bir arada verilmiştir.

Tablo 2: TR83 Düzey 2 Bölgesi İlçeleri Yüzölçümü, Nüfus Artış Hızı ve Yoğunluğu (Kaynak: TÜİK, 2022)

İl/ilçe	Alan (km ²)	Nüfus Yoğunluğu*	Nüfus Yoğunluğu**	İl/ilçe	Alan (km ²)	Nüfus Yoğunluğu*	Nüfus Yoğunluğu**
Amasya Merkez	1.889	78	80	Ayvacık	382	50,9	42
Göynücek	591	17,4	16	Bafra	1.503	94,7	94
Gümüşhacıköy	629	35,2	31	Canik	264	376,4	386
Hamamözü	204	17,4	13	Çarşamba	774	181,4	182
Merzifon	888	84,1	90	Havza	865	44,9	42
Suluova	456	103,2	102	İlkadım	155	2.196,3	2.345
Taşova	971	31	30	Kavak	697	30,5	31
Alaca	1.296	23,6	22	Lâdik	541	30,2	27
Bayat	717	21,2	16	Salıpazarı	356	54,2	49
Boğazkale	264	13,7	12	Tekkeköy	326	169,8	186
Çorum Merkez	2.436	122,7	125	Terme	548	130,2	126
Dodurga	229	23,6	16	Vezirköprü	1.674	54,9	48
İskilip	1.170	25,7	21	Yakakent	204	42,1	33
Kargı	1.174	13,1	12	Almus	1.033	23,1	22
Lâçin	196	21,9	17	Artova	444	17,3	11
Mecitözü	825	17,2	15	Başçiftlik	246	30,4	36
Oğuzlar	121	40,4	29	Erbaa	1.173	85,1	96
Ortaköy	300	21,4	17	Niksar	889	71,4	70
Osmancık	1.273	34,3	37	Pazar	188	68,8	63
Sungurlu	1.999	24,0	24	Reşadiye	1.102	32,0	33
Uğurludağ	428	23,6	8	Sulusaray	266	25,4	21
19 Mayıs	234	112,7	120	Tokat M.	2.003	102,3	103
Alaçam	598	41,6	38	Turhal	940	83,3	77
Asarcık	253	64,3	58	Yeşilyurt	280	30,3	24
Atakum	351	680,1	904	Zile	1.480	36,2	34

* 2021 Yılı Nüfusuna Göre Yoğunluk.

** 2028 Yılı Nüfus Tahminine Göre Hesaplanan Yoğunluk. Kırmızı renk beklenen yoğunluktaki azalmayı göstermektedir.

Türkiye ve bölgede periyodik olarak güncellenen, güvenilir, karşılaştırılabilir, yaygın, farklı sektör, disiplin ve boyutları gözetin, işgücü, istihdam ile sosyoekonomik yaşam ve demografik gelişmelere yönelik kestirime de olanak tanıyan göstergelerin başında nüfus verileri gelmektedir. Bir öncü ve sonuç göstergesi olması niteliğiyle nüfus değişimi; bölgedeki gelişmeleri yansıtmakta, onunla şekillenmekte, gelecek için belirleyici özellikleri ile öne çıkmakta, tüm bağımlı değişken ve sektörleri de etkilemektedir. İstihdam, ekonomik büyüme, gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH), göç, yoksulluk, hanehalkı tüketim ve davranışları gibi olgular, nüfus ve demografik verileri etkilemekte ya da ondan etkilenmekte bu niteliğiyle de SEGE, YER-SİS, benzeri çalışma, endeks ve araştırmalarda da ilk sırada tercih edildiği görülmektedir.

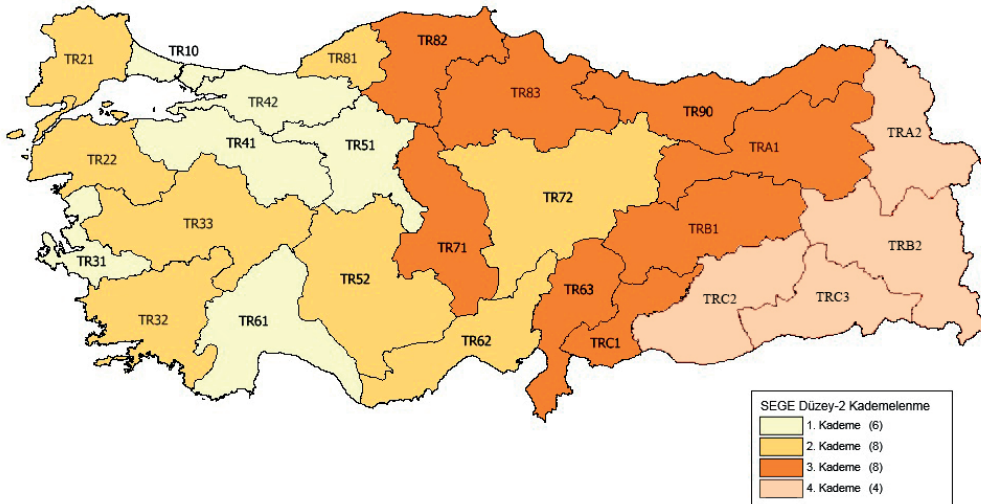
Çalışmayı gerçekleştiren T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına göre SEGE; “politika, strateji ve kamu uygulamalarına girdi sağlamak amacıyla Türkiye’deki düzey 2 bölgelerinin, illerin ve ilçelerin sosyoekonomik gelişmişliklerini nesnel olarak ölçen ve karşılaştıran bir analizdir” (STB, 2022: 1-3). Araştırmalarda, sosyoekonomik gelişmişliği ölçen değişkenler kullanılarak düzey 2 bölgelerinin, illerin ve ilçelerin gelişmişlik seviyeleri istatistiksel tekniklerle analiz edilmekte ve söz konusu birimlerin gelişmişlik sıralaması ortaya konulmaktadır (STB, 2022: 1-3). İlki 1966 yılında ilçe ölçeğinde gerçekleştirilen araştırma, 2003, 2011 ve 2017 yıllarında il düzeyinde yapılmış, 2022 yılı güncel raporu ise ilçeler için hazırlanmıştır.

SEGE-2017 çalışmasına göre, TR83 Düzey 2 Bölgesi üçüncü gelişmişlik kademesindeki düzey 2 bölgeleri arasında ilk, 26 düzey 2 bölgesi içerisinde ise 15’inci sırada bulunmaktadır (STB, 2019). Bölge, düzey 2 ölçeğindeki ilk çalışma olan 2003 yılı SEGE’de (DPT, 2003), 18’inci sırada yer almış, 2011’de 15’inci sıraya yükselmiş, 2017’de bu sırayı korumuştur. Tablo 3’te Batı ile Doğu Karadeniz Düzey 1 Bölgesi’nde yer alan ve TR83 Düzey 2 Bölgesi’ne komşu olan düzey 2 bölgelerinin 2003-2017 SEGE sıralamaları, Şekil 1’de ise Türkiye düzey 2 bölgelerinin SEGE kademeleri birlikte verilmiştir.

Tablo 3: TR83 Düzey 2 Bölgesi Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralamaları, 2003-2017
(Kaynak: STB, 2019; KB, 2013; DPT, 2003)

Düzey 2 Bölgesi	2003	2011	2017
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	18	15	15
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	19	17	17
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	21	19	21

SEGE-2017 raporunda (STB, 2019) üçüncü kademe gelişmiş iller içerisinde gösterilen Samsun, TR83 Düzey 2 Bölgesi’nin en gelişmiş ili, politika belgelerine göre de cazibe merkezidir. Samsun’u, Türkiye’nin dördüncü derece gelişmiş illeri arasında ilk sırada yer alan Amasya izlemektedir. Çorum ve Tokat ise sırasıyla dördüncü ve beşinci kademe gelişmişlik düzeyleriyle bölgenin diğer illerini oluşturmaktadır.

Şekil 1: Düzey 2 Bölgeleri Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeyi, 2017 (Kaynak: STB, 2019)

2003, 2011 ve 2017 yılları SEGE araştırmalarına göre bölgede düzenli gelişmesini sürdüren tek il Tokat'tır. İl, 2003 yılında 61'inci iken 2017'de 56'ncı sıraya yükselmiş; Samsun ve Amasya 2003'e göre birer

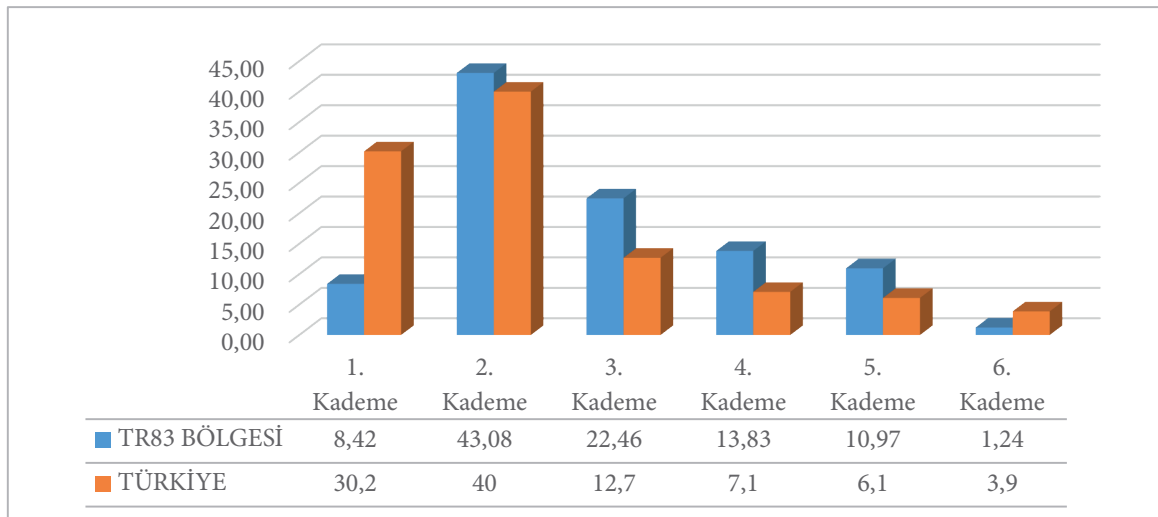
basamak yükselirken Çorum, dört basamak yitirerek 50'inci sıraya gerilemiştir. Tablo 4'te bölge illerinin 2003-2017 yılları SEGE kademeleri, ülke sıralamaları ile birlikte sunulmuştur.

Tablo 4: TR83 Düzey 2 Bölgesi İlleri SEGE Sıralamaları, 2003-2017 (Kaynak: STB, 2019)

SEGE	2003		2011		2017	
İller	Kademe	Sıralama	Kademe	Sıralama	Kademe	Sıralama
Samsun	3	32	3	33	3	31
Tokat	4	61	5	57	5	56
Çorum	3	46	4	50	4	50
Amasya	3	39	4	37	4	38

973 ilçeyi kapsayan SEGE-2022'de sosyoekonomik gelişmişliği ölçen 56 değişken kullanılmış, farklı ağırlıklara sahip bu değişkenlerden hesaplanan skorlarla sıralamalar belirlenmiş, değerler arasındaki doğal (matematiksel) kırılımlara göre bu ilçeler 6 gelişmişlik kademesinde derecelendirilmiştir (STB, 2022: 1-5, 37-63). SEGE-2022 araştırmasında bölge ilçelerinin birden altıya kadar kademelendiği, hem nüfus ve alan hem de gelişmişlik derecelerinin geniş bir aralıkta seyrettiği görülmektedir. Çalışmada, Samsun ili Atakum ilçesi birinci kademe gelişmiş ilçeler arasında gösterilirken, 7 ilçe ikinci kademe; 8 ilçe üçüncü; 11 ilçe ise dördüncü kademe sınıflandırılmıştır. Toplam ilçe sayısının yüzde 38'ine karşı gelen 19 ilçe ile büyük kısmının beşinci gelişmişlik derecesine sahip olduğu görülen bölgenin 4 ilçesi de altıncı kademe de yer almaktadır (STB, 2022: 1-5, 70-83).

Şekil 2'ye göre, Türkiye nüfusunun yüzde 30,2'si birinci kademe kentsel merkezlerde yaşamakta; ilk 2 kademe söz konusu olduğunda ise bu oran yüzde 70'lere yükselmektedir. Diğer kademelerde yaşayan nüfus ise görece küçük oranlara dağılmaktadır. TR83 Düzey 2 Bölgesi nüfusunun yüzde 8,42'si birinci kademe olan Atakum'da; yüzde 43,8'i ikinci; yüzde 22,6'sı da üçüncü kademe ilçelerde yaşamlarını sürdürmekte; altıncı kademe sakinleri oranının, ilk kademe gibi ülke ortalamalarından düşük kaldığı anlaşılmaktadır. 2028 yılında ise bölge nüfusunun yaklaşık yüzde 11'inin -Atakum ile- birinci, yüzde 44'ünün ikinci, yüzde 22'sinin ise üçüncü kademe ilçelerde yaşamlarını sürdürmesi, beşinci ve altıncı kademe ilçe sakinlerinin ise nüfusun yaklaşık yüzde 10'unu oluşturması beklenmektedir.

Şekil 2: Türkiye ve TR83 Düzey 2 Bölgesi SEGE Gelişmişlik Kademelerine Göre Nüfus Oranları, 2022 (Kaynak: STB, 2022)

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 2020 yılında yayımladığı YER-SİS araştırması, Türkiye'deki yerleşimlerin mevcut durumu ile "hiyerarşik ve yatay ilişkilerinin yeni dinamikler, teoriler çerçevesinde belirlenmesi; ulusal, bölgesel ve kırsal kalkınma politika belgelerinin hazırlanması; özel sektör ve kamu yatırım kararlarının alınması ile kamusal hizmet sunumlarının etkinliğinin artırılmasına" katkı sağlanmasını amaçlamaktadır. Araştırmada; 81 il, 973 ilçe ve 37.036 köyü kapsayan, merkezi yer ve ağ teorilerinin çağdaş yaklaşımlarla ele alındığı bir model kullanılmış; ortaöğretim, yükseköğretim, sağlık, iletişim, kargo, ticaret, ulaşım ilişkileri ile bütünleşik kentsel ve kırsal hizmetlere yönelik çıkarımlarda bulunulmuş; bilimsel saptamalar yapılmıştır (STB, 2020: 1-3)

Çalışmada, altı farklı boyuta ilişkin yedi hizmet alanı kullanılarak yerleşimler arası sosyoekonomik ilişkiler incelenmiş ve kentsel hizmet merkezleri altyapısı ilişki ağları ile birlikte ortaya konulmuştur. YER-SİS raporunda Türkiye'deki 879 kentsel yerleşim, belirlenen değişkenler ve bu değişkenleri temsil eden akış sonuçlarından elde edilen skora bağlı olarak 7 alt derecede sınıflandırılmıştır (STB, 2020: 103-105). Raporda, Samsun Merkez, İlkadım, Canik, Tekkeköy ve Atakum ilçeleri, 5B; Tokat ve Çorum Merkez ilçeleri 4B; Amasya Merkez 3A; Samsun ili Çarşamba ilçesi de 3B kademesinde gösterilmiştir (STB, 2020: 107, 205-239). Bölgedeki diğer ilçelerden 9'u 2A; 6'sı 2B; 13'ü 1A; 14'ü de 1B derecesinde gruplandırılmıştır (STB, 2020: 205-239). İstanbul'un tek başına 7'nci derecede bulunduğu analizde, A ve B harfleri aynı basamakta yer alan ancak aralarında büyük skor farkları bulunan yerleşim merkezlerini ayıran bir iç derecelenme parametresi olarak kullanılmıştır.

YER-SİS raporunda "kırsaldan kentsel geçiş yerleşimi" olarak tanımlanan ve kentsel hizmet yapısında en alt derecenin ifade edildiği 1B ile aynı derecedeki 1A kademesinde bölgeden 27 ilçe bulunmaktadır. Buna karşılık Karadeniz Bölgesi'ndeki en yüksek, Türkiye'nin de görece doğusundaki en üst derece 2 hizmet merkezinden birisi durumundaki Samsun'un da bölgede bulunması, raporun dikkat çekici bulguları arasında yer almaktadır.

Paydaşlarının katkısıyla Eurostat tarafından önerilen DEGURBA, kent ve kır arasında geliştirdiği "orta yoğunluklu alan" tanımıyla dikkat çekmekte, bu yeni yaklaşım ile geçişkenliği kolaylaştırırken, sürekliliği sağlamaktadır. Yarı ya da orta yoğunluklu alanlar hem kent hem de kırsaldan önemli farklılıklar gösterebilmekte; yüksek gelirli ülkelerde banliyö olarak adlandırılan bu yerleşimler, kent ve kır arasındaki geçiş bölgesi nitelikleriyle farklı politikalar ve değerlendirmeler gerektirmektedir. DEGURBA, "idari bölünüş ve birimler dışında, düzenli güncellenebilecek ve küresel düzeyde inşa edilebilecek bir kent-kır" tanımlaması yaparken; iki yerine üç kademe ile "kentsel-kırsal sürekliliği" elde etmek, eşit nüfus ve yoğunluk eşik değerleriyle "dünya genelinde uyumu" yakalamak, "büyüklük ve geometriye bağlı olası yanlısamların önüne geçmek", nüfus göstergesini dolaylı değil doğrudan kullanmak, "yerleşimleri aldığı hizmetlerden bağımsız" derecelendirmek, veri toplama, güncelleme, karşılaştırma gibi işlemleri son derece "kolay ve maliyet etkin" gerçekleştirebilmek avantajlarını da beraberinde getirmektedir (EC, 2021: 15-21).

DEGURBA, kentleşme düzeyini tanımlarken iki set önermektedir. İlk set, kent ve kır gibi basit ve bilinen terimleri tercih ederken, ikinci kırılım daha teknik ve tarafsız bir dil kullanmakta, böylece ulusal tanımlarla olası çakışma ve yanlış anlaşılmaların önüne geçilmektedir. DEGURBA'nın ilk kırılımında kır, orta yoğunluklu yerleşim ve kent; ikincisinde ise çok düşük yoğunluklu kır, düşük yoğunluklu kır, kır, banliyö, kısmi yoğunluklu yerleşim, orta yoğunluklu yerleşim ve kent kategorileri bulunmakta; birim kilometrekarelik hücre (grid) için nüfus büyüklüğü, kentleşme oranları ve yoğunluk eşikleri belirlenerek sınıflandırma gerçekleştirilmektedir (EC, 2021: 25-62). Yöntemin önerdiği nüfus büyüklüğü, kentleşme oranı ve yoğunluk eşik değerleri ise 1.500 kişi/birim km², 50 bin nüfus ve yüzde 50 kentleşme oranından 5 bin nüfus, 50 kişi/birim km²'ye kadar değişen kademeleri içermektedir (EC, 2021: 25-41, 49-62).

TÜİK, mülga DPT'nin 1982 tarihli "Kent Eşiği Araştırması: Türkiye İçin Kent Tanımı" çalışması, 2022 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)

veri tabanı ile Eurostat DEGURBA metodolojisi ve kabullerini kullanarak Türkiye geneli için 3 dereceli bir sınıflandırma geliştirmiş; araştırmadan elde

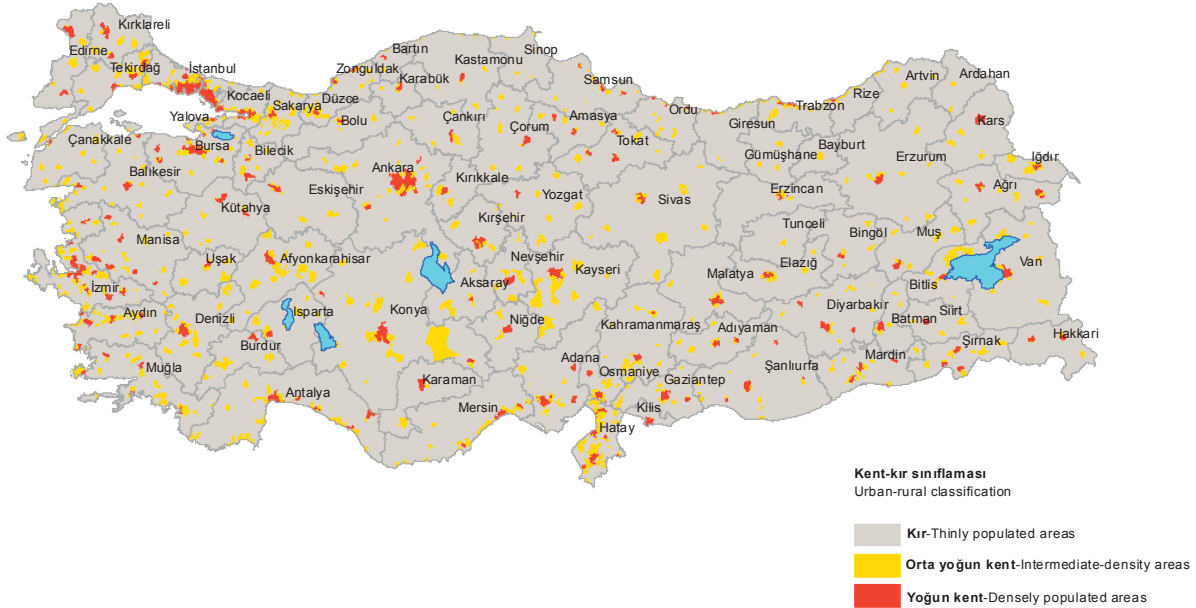
ettiği sonuçları 2023 yılı Mayıs ayında kamuoyu ile paylaşmıştır. Araştırmanın TR83 Düzey 2 Bölgesi'ne ilişkin sonuçları Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5: TR83 Düzey 2 Bölgesi Kent ve Kırsal Sınıflaması, 2022 (Kaynak: TÜİK, 2023)

	Yoğun Kent		Orta Yoğun Kent		Kırsal	
	Nüfus	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)
TR83	1.478.457	52,29	479.292	14,81	869.590	30,76
Samsun	787.651	57,56	193.273	14,12	387.564	28,32
Tokat	263.346	44,15	112.596	18,88	220.212	36,97
Çorum	261.984	49,98	102.576	19,57	159.570	30,44
Amasya	165.476	48,92	70.847	20,94	101.944	30,14

TÜİK, önerdiği bu yeni sınıflandırmanın “uluslararası standartlara uygun, sürdürülebilir bir yapının geliştirilmesi ile istatistiklerin üretilmesine” katkı sağlayacağını belirtmektedir. DEGURBA araştırmasında TÜİK, nüfusunun en az yarısı kent merkezi hücrelerinde bulunan yerleşimler için “yoğun kent”; kırsal hücrelerde yaşayanlar için “kırsal”; bu iki koşulu sağlayamayan- ve bu iki tanım arasında kalanları da “orta yoğun kent” olarak tanımlamakta; çözümlemede Mekansal Adres Kayıt Sistemi (MAKS) ile ADNKS verilerini kullandığını belirtmektedir.

Görüldüğü üzere, TÜİK DEGURBA, Eurostat'ın üç dereceli araştırmasına dayanmakta, “orta yoğunluklu yerleşim” kavramı bu çalışmada “orta yoğunluklu kent” olarak karşımıza çıkmaktadır. TÜİK'in araştırmasına göre, ülke nüfusunun yüzde 68'i yoğun, yüzde 15'i orta yoğun kentlerde, yüzde 17'si de kırsal alanlarda yaşamlarını sürdürmekte Orta Karadeniz Bölgesi'nde ise aynı oranlar sırasıyla; yüzde 52, yüzde 17 ve yüzde 31 olarak hesaplanabilmektedir. Araştırmanın Türkiye geneline ilişkin sonuçlarını içeren ve TÜİK tarafından hazırlanan görsel, Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3: Türkiye Kent-Kırsal Sınıflaması, 2022 (Kaynak: TÜİK, 2022)

Bu çalışmada, DEGURBA metodolojisinden yararlanılarak TR83 Düzey 2 Bölgesi yerleşimleri sınıflandırılmış; araştırma boyunca, YER-SİS araştırmasının bulguları, ADNKS sonuçları, Harita Genel Müdürlüğünün il ve ilçe yüzölçümü verileri ile uydu görüntüleri kullanılmıştır (STB, 2020; TÜİK, 2022; TÜİK, 2023; MSB, 2023). TR83 Düzey 2 Bölgesi'ndeki yerleşimlerin büyük bölümü "kır" tanımı ile eşleştiğinden, elde edilen sonuçların Eurostat'ın çalışması ile genel olarak örtüştüğü

görülmemekte; TÜİK DEGURBA nüfus dağılımı ile aradaki farkın da kabul edilebilecek aralıkta kaldığı anlaşılmaktadır (Tablo 6). TÜİK DEGURBA araştırmasının önümüzdeki yıllarda güncellenmesi, ilçe düzeyinde geliştirilmesi ve kamuoyu ile paylaşılmasına paralel olarak, mekansal planlama ve alt bölgelerin oluşturulması çalışmalarında daha etkin ve verimli kullanılabilmesi, araştırmacılar ile karar alıcıların benzer bir çözümlemeyi ayrıca yapmalarına gerek kalmayacağı değerlendirilmektedir.

Tablo 6: TR83 Düzey 2 Bölgesi DEGURBA Araştırmaları Nüfus Dağılımı, 2022 (Kaynak: TÜİK, 2023)

TR83	Yoğun Kent		Orta Yoğun Kent (Yerleşim)		Kır	
	Nüfus	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)
TÜİK DEGURBA	1.478.457	52,29	479.292	14,81	869.590	30,76
DEGURBA*	1.533.017	54,22	415.381	14,69	878.941	31,09
FARK (%)**	3,69	-	-13,33	-	1,08	-

*Çalışma kapsamında, Eurostat DEGURBA metodolojisi kullanılarak elde edilen sonuçlar.

** FARK (%)= (DEGURBA-TÜİK DEGURBA)/TÜİK DEGURBA x 100

Yöntemin özellikle orta yoğunluklu alanların, kent ile kır arasındaki geçişlerin, nitelik ve niceliğinin yüksek seviyelerde bulunduğu düzey 2 bölgelerinde uygulanmasının çok daha zengin çözüm önerileri ile bilgi havuzunun elde edilmesine katkı sağlayacağı

tahmin edilmektedir. TR83 Düzey 2 Bölgesi ilçelerinin DEGURBA derecelendirmesine göre kentleşme oranları ve ilçe merkez nüfusları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: TR83 Düzey 2 Bölgesi İlçeleri Nüfus ve Kentleşme Oranları, 2022 (Kaynak: TÜİK, 2023; STB, 2020)

Sıra	İlçe	2022 Nüfusu (Xi)	2022 Kent Merkezi Nüfusu (Yi)	Kentleşme Oranı (%)*	Sıra	İlçe	2022 Nüfusu (Xi)	2022 Kent Merkezi Nüfusu (Yi)	Kentleşme Oranı (%)*
1	İlkadım	333.510	324.754	97,38	26	Alaçam	24.647	10.204	41,40
2	Çorum Merkez	299.061	269.595	90,15	27	Kavak	22.747	10.698	47,03
3	Atakum	242.171	232.077	95,83	28	Gümüşhacıköy	22.746	15.261	67,09
4	Tokat Merkez	206.621	163.405	79,08	29	Almus	21.126	5.054	22,84
5	Amasya Merkez	149.592	117.803	78,75	30	Salıpazarı	19.017	6.606	34,74
6	Bafra	142.190	92.303	64,92	31	Ayvacık	18.929	5.721	30,22
7	Çarşamba	140.664	78.525	55,83	32	Lâdik	16.072	7.676	47,76
8	Canik	100.641	54.779	54,47	33	Asarcık	16.001	2.495	15,59
9	Erbaa	100.382	75.210	74,92	34	Kargı	15.464	5.537	35,81
10	Vezirköprü	90.308	34.248	37,92	35	Bayat	14.615	5.613	38,41
11	Turhal	78.129	62.030	79,39	36	Mecitözü	13.840	2.025	26,89
12	Merzifon	75.346	62.536	83,00	37	Pazar	12.843	4.619	35,93
13	Terme	71.092	36.645	51,55	38	Göynücek	9.906	4.589	46,32
14	Niksar	62.052	37.017	59,65	39	Yakakent	8.693	5.411	62,24
15	Tekkeköy	56.318	40.900	72,62	40	Yeşilyurt	8.336	5.263	63,14
16	Zile	53.315	33.557	62,94	41	Artova	7.420	3.731	50,28
17	Sungurlu	48.296	30.275	62,69	42	Sulusaray	6.533	4.383	64,75
18	Suluova	47.038	39.522	84,02	43	Ortaköy	6.264	2.262	36,11
19	Osmancık	43.297	30.537	70,53	44	Başçiftlik	6.097	3.760	61,67
20	Havza	38.492	21.177	55,02	45	Uğurludağ	5.765	2.630	45,62
21	Reşadiye	32.600	9.795	30,04	46	Dodurga	5.265	2.409	45,75
22	Taşova	30.144	11.250	37,32	47	Oğuzlar	4.896	2.748	56,12
23	Alaca	29.929	19.510	65,19	48	Lâçin	4.211	1.291	30,66
24	İskilip	29.643	17.612	59,41	49	Boğazkale	3.548	1.203	33,90
25	19 Mayıs	26.989	13.615	50,45	50	Hamamözü	3.495	1.513	43,29

* Kentleşme Oranı= (Yi/ Xi) x 100, i=1,2,3...50. Kentleşme oranı yüzde 50 ile ilçe merkezi nüfusu 50 binin altında kalan yerleşimler koyu gösterilmiştir.

Tablo 7'nin ikinci sütununda yer alan değerler, ilçe nüfuslarından belde ve köyler çıkarılarak elde edilmiştir. 6360 Sayılı Kanun ile Samsun "büyükşehir" dönüştürüldüğünden, YER-SİS araştırmasında "kırsal mahalle" tanımı yapılan ve ilçe merkezi ile fiilen

bitişik durumda bulunmayan yerleşimler belirlenmiş ve ikinci sütun değerleri hesaplanmıştır. TR83 Düzey 2 Bölgesi için SEGE-2022, YER-SİS-2020, DEGURBA-2023 araştırmalarından elde edilen sonuçlar özetlenerek, Tablo 8'de bir arada verilmiştir.

Tablo 8: Analiz ve Sınıflandırmalarda TR83 Düzey 2 Bölgesi, 2022 (Kaynak: STB, 2020; STB 2022; TÜİK, 2022)

İlçe Adı	SEGE	YER-SİS	DEGURBA*	İlçe Adı	SEGE	YER-SİS	DEGURBA*
Atakum	1	5B	1	İskilip	4	1A	2
İlkadım	2	5B	1	Taşova	4	1A	3
Canik	2	5B	1	Vezirköprü	5	2A	3
Tekkeköy	2	5B	2	Artova	5	1A	3
Çorum Merkez	2	4B	1	Kargı	5	1A	3
Tokat Merkez	2	4B	1	Almus	5	1A	3
Amasya Merkez	2	3A	1	Reşadiye	5	1A	3
Merzifon	2	2A	1	Ortaköy	5	1A	3
Bafra	3	2A	1	Salıpazarı	5	1A	3
Erbaa	3	2A	1	Asarcık	5	1A	3
Turhal	3	2A	1	Ayvacık	5	1A	3
Çarşamba	3	3B	1	Dodurga	5	1B	3
Havza	3	2A	3	Yakakent	5	1B	3
19 Mayıs	3	2A	3	Boğazkale	5	1B	3
Suluova	3	2B	2	Pazar	5	1B	3
Niksar	3	2B	2	Hamamözü	5	1B	3
Terme	4	2A	3	Mecitözü	5	1B	3
Zile	4	2A	2	Yeşilyurt	5	1B	3
Osmancık	4	2B	2	Lâçin	5	1B	3
Sungurlu	4	2B	2	Göynücek	5	1B	3
Kavak	4	2B	2	Oğuzlar	5	1B	3
Alaçam	4	2B	3	Bayat	6	1B	3
Lâdik	4	1A	3	Sulusaray	6	1B	3
Gümüşhacıköy	4	1A	2	Uğurludağ	6	1B	3
Alaca	4	1A	2	Başçiftlik	6	1B	3

* İlk sete göre kademelenme sonuçları. (1) kent, (2) orta yoğunluklu yerleşim, (3) kırsal.

2. Yöntem ve Sayısal Çözümleme

Gelişmişlik endeksi araştırması; bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması, büyüme, gelişme, rekabetçilik ve kalkınma alanında kritik kararların yaşama geçirilmesine yönelik müdahaleler için en uygun ölçek olan ilçe düzeyinde gerçekleştirilmiştir. İlçe düzeyi aynı zamanda SEGE, YER-SİS ve DEGURBA gibi endeksi oluşturan bileşenlerin değerlendirmeye esas yerleşim birimi niteliğini de taşımaktadır. Çalışmada, bölge ilçelerinin özellikleri ve gelişmişlik düzeylerine göre alt bölgelerin tanımlanması ve sınıflandırılması yoluyla, proje, faaliyet, tedbir ve programların uygulanacağı alanların belirlenmesine; verilen

hizmetlerin optimizasyonu ile gelişmişlik farklarının azaltılmasına; bölge planında belirlenen hedeflere ulaşılmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Endeks çalışmasında; SEGE, YER-SİS ve DEGURBA araştırmalarının en güncel skor ya da tanım değeri, 2021 nüfusu ile 2028 yılı projeksiyonlarını içeren “nüfus değişimleri” ve “beklenen yoğunluk” göstergesi, katsayılarla ağırlıklandırılarak hesaba katılmış; 5 farklı sayısal sonuca sahip bileşenlerin toplamından endeks skoru elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan göstergeler ya da araştırmaların farklı kabul ya da hesap yöntemlerinin yol açtığı mutlak büyüklüklerin ölçek sorununu ortadan kaldırmak

üzere, belirlenen bir aralıkta kalacak şekilde bileşen değerleri düzeltilmiş ve düzeltilen sonuçlarla sayısal çözümlenmeye devam edilmiştir. Bu çalışma için düzeltme aralığı, en güncel ve temel çalışma niteliğindeki SEGE 2022’de bölgenin 50 ilçesinin elde ettiği en yüksek ve en düşük skor değeri arasındaki oran kadar seçilmiştir. Dolayısıyla düzeltme uygulanan bileşende, 50 ilçenin aldığı en yüksek ve en düşük değer arasındaki fark, seçilen düzeltme katsayısına eşit olmaktadır. Bu kabul doğrultusunda

- SEGE BİLEŞENİ= $\emptyset \times SEGE_{skoru}$
- YER-SİS BİLEŞENİ= $\eta \times YER-SİS$ (Düzeltilmiş Tanım Değeri)
- DEGURBA ARAŞTIRMASI BİLEŞENİ= $\mu \times DEGURBA$ (Düzeltilmiş Tanım Değeri)
- NÜFUS DEĞİŞİMİ BİLEŞENİ= $\Upsilon \times (2028 \text{ Nüfusu} - 2021 \text{ Nüfusu}) / 2021 \text{ Nüfusu}$
- YOĞUNLUK BİLEŞENİ= $\varepsilon \times \text{Beklenen Yoğunluk} / \text{Beklenen Bölge Yoğunluğu}$ (Düzeltilmiş Değeri)

\emptyset , η , μ , Υ , ε : Ağırlıklandırma katsayıları olmak üzere, GE yukarıdaki bileşenlerin toplamına eşittir. Endeks hesabının adımları Eşitlik (1) ve Eşitlik (2)’de verildiği gibidir:

- $GE = SEGE \text{ BİLEŞENİ} + YER-SİS \text{ BİLEŞENİ} + DEGURBA \text{ ARAŞTIRMASI BİLEŞENİ} + NÜFUS \text{ DEĞİŞİMİ BİLEŞENİ} + YOĞUNLUK \text{ BİLEŞENİ}$ (1)
- $GE = \emptyset \times SEGE_{skoru} + \eta \times YER-SİS$ (Düzeltilmiş Tanım Değeri) $+ \mu \times DEGURBA$ (Düzeltilmiş Tanım Değeri) $+ \Upsilon \times (2028 \text{ Nüfusu} - 2021 \text{ Nüfusu}) / 2021 \text{ Nüfusu} + \varepsilon \times \text{Beklenen Yoğunluk} / \text{Beklenen Bölge Yoğunluğu}$ (Düzeltilmiş Değeri) (2)

Katsayıların en büyükleri sırasıyla \emptyset ve η ’dir. Plan çalışmaları için en uygun ve kapsamlı gösterge seti ile benzer hedef ve amaçlara sahip olan SEGE’nin; bölgenin 50 ilçesinin 27’sinin kırsal karakter taşıması nedeniyle önemli görülen özellikle kırsal alanlara yönelik bulgulara sahip olan YER-SİS’in sayısal çözümleme içerisindeki ağırlıklarını artırmak bu seçimin temel gerekçesidir. 3’üncü büyük katsayı olarak “ μ ” seçilmiş, böylece Avrupa İstatistik Ofisi gibi uluslararası saygınlığa sahip bir kuruluşun yaklaşımına dayanan DEGURBA araştırması ile birlikte bu üç endeksin çözümleme üzerindeki etkileri artırılmış, plan ve bölgenin hedefleri doğrultusunda önceliklendirme yapılmıştır. “ \emptyset ” ve “ η ” birer tamsayı iken η , μ , Υ ve ε , \emptyset ’nin çarpanları olarak belirlenmiş, böylece her bir bileşenin kontrolünü kolaylaştırmak, sıralama ve skorların değişimini görebilmek amaçlanmıştır. Yoğunluk değeri, nüfus değişimlerinin etkilerini de içeren türetilen bir büyüklük olduğundan en düşük katsayı

SEGE 2022 skor değerlerinde düzeltmeye gerek kalmamış, YER-SİS ve DEGURBA çalışmalarının ise sayısal sonuç ve skorlarının mutlak büyüklükleri düzeltilerek ilçelerin öznel koşullarının ön plana çıkmasına gayret edilmiştir. Beklenen yoğunluk değerleri endeks skor sonuçlarına göre kat kat büyük aralıklarda değişim gösterdiğinden bu bileşen de düzeltilmiş; birimsiz büyüklüklerle çalışabilmek için bölge yoğunluğu formüle eklenmiştir.

“ ε ”dur. Özetle, \emptyset , η , μ , Υ ve ε katsayıları; öncelikler, vizyon, politika setleri, müdahale alanları, alandaki gözlem sonuçları ile yerleşimlerin öznel koşulları doğrultusunda değişkenlik gösterebilmekte; bölgenin mevcut koşulları, yerleşim sayısı, yüzölçümü, nüfus ve gelişmişlik kademelerinin dağılımı, DEGURBA ile YER-SİS gibi bileşenlerin güncellenme, geliştirilme ve yenilenmesine göre ağırlıklarının artırılması ya da azaltılmasına yönelik kararlar alınabilmektedir. “ Υ ” ve “ ε ” un görece düşük belirlenmesinin bir nedeni de birçok parametre ve göstergeye bağlı olarak hesaplanan diğer bileşenlere göre 2007-2021 arasındaki 15 yıllık veriye dayalı 7 yıllık aralık tahmini yapmaya zorunlu bırakan nüfus projeksiyonunun ihtiyatla değerlendirilmesi gerekliliğidir. Gelişmişlik endeksinde kullanılan katsayıların daha iyi kavranabilmesine yönelik, öznel karar ve yargılarla Tablo 9 oluşturulmuştur. Tabloda, belirleyici etkenler ve görece önemlerine de yer verilmiştir.

Tablo 9: Gelişmişlik Endeksi Katsayıları (Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

	SEGE	YER-SİS	DEGURBA	Nüfus D. Bileşeni	Yoğunluk Bileşeni
Güncellik, Yenilenme, Geliştirilme	+++	+	+	++	++
Erişilebilir Hesap Adımları Ayrıntı ve Skorlar	+++	+	+	*	*
Amaca Uygunluk	+++	+++	++	+	+
Gösterge, Değişken ve Parametre Sayısı	+++	++	+	*	*
Çözümleme Kolaylığı ve İş Gücü	+++	++	+	+	+
Saygınlık, Yaygınlık, Karşılaştırılabilme	+++	++	++	+++	*
Ölçek ve Uyarlanabilme	+++	++	+	*	*
Bağımsız Değişken	+++	+++	+++	-	-

* Geçerli değil.

Yukarıda özetlenen ilke ve kabullerin ışığında farklı katsayılar ile GE hesapları yinelenmiş, sayısal çözümleme sonucunda yerleşim sıralamasının neredeyse hiç değişmediği; sınıf ve kademelerin oluşturulmasını kolaylaştıracak kırımların ise her

seferinde benzer sıralarda ortaya çıktığı görülmüştür. TR83 Düzey 2 Bölgesi ilçelerinin, $\emptyset=6$, $\eta=3$, $\mu=2$, $\sqrt{V}=1,5$, $\epsilon=1$ olmak üzere ve nüfus değişimi dışındaki tüm bileşenlerin düzeltilmiş değerleri kullanılarak hesaplanan GE skorları, Tablo 10'da verildiği gibidir.

Tablo 10: TR83 Düzey 2 Bölgesi Gelişmişlik Endeksi Skorları (Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

Sıra No	İlçeler	GE Skoru (X)	Fark (%)*	SEGE Sıra No (Fark)
1	Atakum	31,594	1,11	1 (-)
2	İlkadım	31,248	33,88	2 (-)
3	Çorum Merkez	23,341	0,16	3 (-)
4	Tokat Merkez	23,304	0,28	4 (-)
5	Canik	23,239	0,28	7 (+2)
6	Tekkeköy	22,722	14,38	6 (-)
7	Amasya Merkez	19,865	16,71	5 (-2)
8	Merzifon	17,021	12,17	8 (-)
9	Bafra	15,174	2,11	9 (-)
10	Çarşamba	14,860	8,15	12 (+2)
11	Turhal	13,741	3,87	11 (-)
12	Erbaa	13,229	11,29	13 (+1)
13	Suluova	11,887	4,47	10 (-3)
14	Zile	11,378	8,84	17 (+3)
15	Niksar	10,454	1,01	16 (+1)
16	Osmancık	10,349	4,08	18 (+2)
17	Sungurlu	9,944	5,34	20 (+3)
18	Kavak	9,440	10,93	23 (+5)
19	Gümüşhacıköy	8,509	4,71	22 (+3)
20	19 Mayıs	8,126	0,18	15 (-5)

Tablo 10: TR83 Düzey 2 Bölgesi Gelişmişlik Endeksi Skorları (Devamı)

Sıra No	İlçeler	GE Skoru (X)	Fark (%)*	SEGE Sıra No (Fark)
21	Alaca	8,112	2,55	24 (+3)
22	Havza	7,910	3,71	14 (-8)
23	Terme	7,627	8,43	19 (-4)
24	İskilip	7,034	42,16	27 (+3)
25	Alaçam	4,948	4,61	25 (-)
26	Lâdik	4,730	36,12	21 (-5)
27	Almus	3,475	1,73	34 (+7)
28	Taşova	3,416	12,93	26 (-2)
29	Vezirköprü	3,035	4,19	29 (-)
30	Yakakent	2,913	2,12	30 (-)
31	Ortaköy	2,853	1,28	38 (+7)
32	Kargı	2,817	0,38	32 (-)
33	Asarcık	2,806	16,96	42 (+9)
34	Artova	2,399	2,18	31 (-3)
35	Reşadiye	2,348	0,02	36 (+1)
36	Pazar	2,347	21,13	35 (-1)
37	Salıpazarı	1,938	12,51	41 (+4)
38	Dodurga	1,722	9,19	28 (-10)
39	Yeşilyurt	1,577	4,77	40 (+1)
40	Ayvacık	1,505	7,86	43 (+3)
41	Boğazkale	1,396	6,37	33 (-8)
42	Göynücek	1,312	40,85	45 (+3)
43	Hamamözü	0,931	30,97	37 (-6)
44	Başçiftlik	0,868	220,96	50 (+6)
45	Mecitözü	0,711	510,84	39 (-6)
46	Sulusaray	0,432	82,60	48 (+2)
47	Lâçin	0,222	28,26	44 (-3)
48	Oğuzlar	-0,054	81,60	46 (-2)
49	Bayat	-0,310	28,26	47 (-2)
50	Uğurludağ	-0,850	49,12	49 (-1)

* $(X_n - X_{(n+1)})/X_{(n+1)} \times 100, n=1, 2, 3 \dots 49$

Endeksten elde edilen sonuçların; sahadaki nesnel gözlemler, paydaş görüşleri, bölge ve yerleşimlerin öznel koşulları, cazibe merkezleri uygulaması ile BGUS'a uyum sağlayacak şekilde düzeltilerek alt

bölgelerin belirlenmesi ve kademelenme çalışmasında kullanılmasının yerinde olacağı değerlendirilmiştir. Düzeltmeyi etkileyen ve düzeltmede kullanılan kabuller aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Bölge planının vizyon ve hedeflerine ulaşılması için plan kararları ile OKA'nın program, proje ve faaliyetlerinin olası bütçe büyüklükleri ve uygulanabilirlikleri birlikte değerlendirildiğinde önceki deneyimler ışığında optimum alt bölge sayısının 3-6 arasında değişmesi gerektiğinin anlaşılması,
- BGUS başta olmak üzere tüm endeks çalışmaları ile strateji ve politika belgelerinde illerin sınıflandırma birimi ve merkez ilçelerin illeri temsil edebilecek temel yerleşimler olarak kabul edilmesi,
- Ardışık iki ilçe GE skoru arasındaki farkın yüzde 10'un üzerinde gerçekleştiği ve önceki ile sonraki skorlar dikkate alındığında net bir kırılımın yaşandığı basamakların belirlenmesi,
- Cazibe merkezleri uygulaması ya da bölgesel merkezler yaklaşımının (YER-SİS'te de vurgulandığı gibi Atakum, Canik ve Tekkeköy

ilçelerinin fiilen bitişik durumda bulunan konumları ve birlikte Samsun Merkez ilçeyi oluşturmaları) dikkate alınması,

- DEGURBA kademelerine esas kentleşme oranları belirlenirken, Samsun iline bağlı ilçelerin nüfuslarında, merkezi yerleşim coğrafi sınırları ile fiilen bitişik durumda bulunmayan ya da onun bir parçası olmayan, YER-SİS araştırmasında da kırsal mahalle tanımı yapılan yerleşimlerin-6360 sayılı Kanun (RG, 2012) öncesindeki köy ve beldelerin-kullanılmaması gerektiği, temel kabuller olarak belirlenmiştir.

Bölgenin cazibe merkezi olarak kabul edilen yerleşimler, il merkezleri, toplam kademe sayısı, endeks skorları ile bu skorların kırıldığı basamaklar, kısacası yukarıdaki kabul ve varsayımlar ile sahadaki nesnel gözlemler ve yerleşimlerin öznel koşulları birleştirilerek çalışma revize edilmiştir. Ulaşılan alt bölge ve kademelenme sonuçları aşağıdaki tabloda (Tablo 11) sunulmaktadır.

Tablo 11: TR83 Düzey 2 Bölgesi Gelişmişlik Endeksi Skorları (Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

Sıra No	GE Sıra No	İlçeler	GE Skoru (X)	Fark (%)*	Alt Bölge No	Alt Bölge Ortalama GE Skoru (Y)	Fark (%)**
1	1	Atakum	31,594	1,11			
2	2	İlkadım	31,248	34,47			
3	5	Canik	23,341	2,28	1	27,20	22,69
4	6	Tekkeköy	23,304	-2,65			
5	3	Çorum Merkez	23,239	0,16			
6	4	Tokat Merkez	22,722	17,31	2	22,17	49,75
7	7	Amasya Merkez	19,865	16,71			
8	8	Merzifon	17,021	12,17			
9	9	Bafra	15,174	2,11			
10	10	Çarşamba	14,860	8,15	3	14,81	60,39
11	11	Turhal	13,741	3,87			
12	12	Erbaa	13,229	11,29			
13	13	Suluova	11,887	4,47			
14	14	Zile	11,378	8,84			
15	15	Niksar	10,454	1,01			
16	16	Osmancık	10,349	4,08			
17	17	Sungurlu	9,944	5,34			
18	18	Kavak	9,440	10,93			
19	19	Gümüşhacıköy	8,509	4,71	4	9,23	411,84
20	20	19 Mayıs	8,126	0,18			
21	21	Alaca	8,112	2,55			
22	22	Havza	7,910	3,71			
23	23	Terme	7,627	8,43			
24	24	İskilip	7,034	42,16			

Tablo 11: TR83 Düzey 2 Bölgesi Gelişmişlik Endeksi Skorları (Devamı)

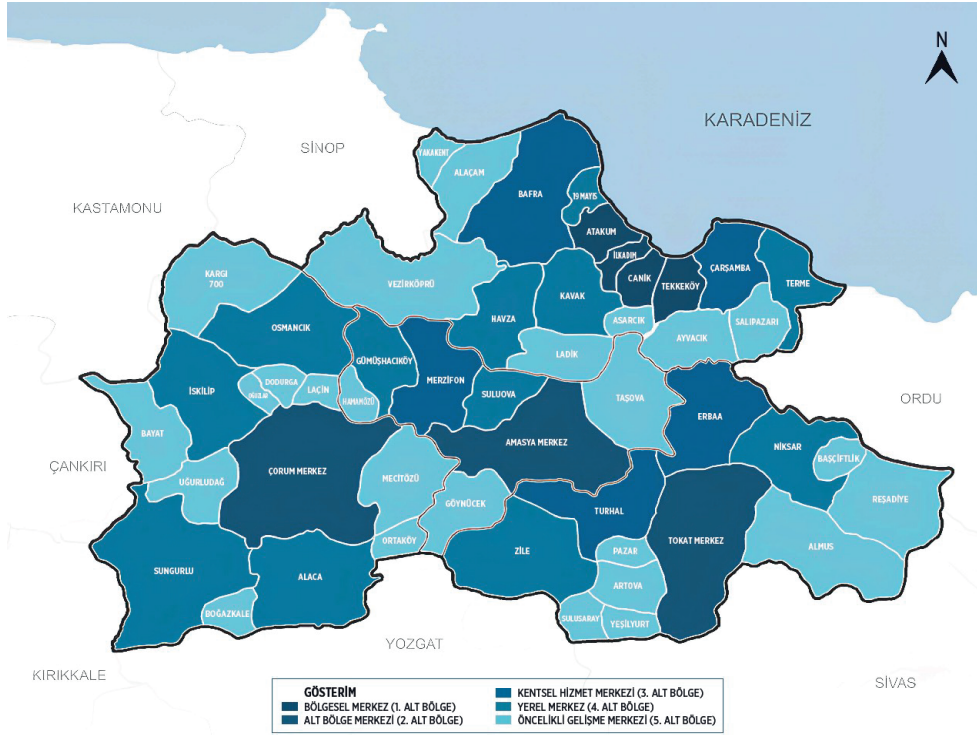
Sıra No	GE Sıra No	İlçeler	GE Skoru (X)	Fark (%)*	Alt Bölge No	Alt Bölge Ortalama GE Skoru (Y)	Fark (%)**
25	25	Alaçam	4,948	4,61			
26	26	Lâdik	4,730	36,12			
27	27	Almus	3,475	1,73			
28	28	Taşova	3,416	12,93			
29	29	Vezirköprü	3,035	4,19			
30	30	Yakakent	2,913	2,12			
31	31	Ortaköy	2,853	1,28			
32	32	Kargı	2,817	0,38			
33	33	Asarcık	2,806	16,96			
34	34	Artova	2,399	2,18			
35	35	Reşadiye	2,348	0,02			
36	36	Pazar	2,347	21,13			
37	37	Salıpazarı	1,938	12,51			
38	38	Dodurga	1,722	9,19	5	1,80	-
39	39	Yeşilyurt	1,577	4,77			
40	40	Ayvacık	1,505	7,86			
41	41	Boğazkale	1,396	6,37			
42	42	Göynücek	1,312	40,85			
43	43	Hamamözü	0,931	30,97			
44	44	Başçiftlik	0,868	220,96			
45	45	Mecitözü	0,711	510,84			
46	46	Sulusaray	0,432	82,60			
47	47	Lâçin	0,222	28,26			
48	48	Oğuzlar	-0,054	81,60			
49	49	Bayat	-0,310	28,26			
50	50	Uğurludağ	-0,850	49,12			

* $(X_n - X_{(n+1)}) / X_{(n+1)} \times 100, n=1, 2, 3 \dots 49.$ ** $(Y_i - Y_{(i+1)}) / Y_{(i+1)} \times 100, i=1, 2, 3, 4.$

3. Bulgular ve Tartışma

Endeks araştırmasından, bölge planının mekansal tipolojisi ve kademelenme çalışmalarında kullanılmak üzere ilçe düzeyinde beş farklı alt bölge elde edilmiş; bu alt bölgelere sırasıyla “bölgesel merkez”, “alt bölge merkezi”, “kentsel hizmet merkezi”, “yerel hizmet merkezi” ve “öncelikli gelişme merkezi” adları

verilmiştir. Belirlenen alt bölgelerin özellikleri, birbirleriyle ilişkileri, bölge planının vizyon ve hedeflerine sağlayabilecekleri katkı düzeyleri bölge planında açıklanmış; yapılması gereken müdahaleler, program, proje ve tedbirler düzeyinde özetlenmiştir. Şekil 4’te gelişmişlik endeksinden elde edilen alt bölgeler harita üzerinde birlikte gösterilmiştir.

Şekil 4: TR83 Düzey 2 Bölgesi Alt Bölgeleri (Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

Çalışma sonunda belirlenen ilk alt bölge Atakum ile İlkadım, Canik ve Tekkeköy ilçelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Samsun Merkez ilçe olarak da adlandırılabilir bu yerleşimler, kentleşme ve gelişmişlik düzeyleri yüksek, bölgesel merkez niteliğiyle ön plana çıkan ilçelerdir. En yüksek GE değerlerine sahip ilk alt bölgeyi (bölgesel merkez) oluşturan dört ilçenin 2021 yılı nüfusları toplamı 733.861 kişidir. Bölge nüfusunun yaklaşık dörtte birinin yaşadığı bu yerleşimlerin toplam yüzölçümü ise 1.096 km²'dir. Bölge toplam yüzölçümünün yaklaşık yüzde 3'ünü oluşturan Birinci Alt Bölgede nüfus yoğunluğu 670 kişi/km²'dir. 2028 yılında bölge nüfusunun yüzde 2,85'lik artışla 2.916.060 kişi; Birinci Alt Bölge nüfusunun ise yüzde 14,73'lük

yükselişle 841.971 kişi olacağı tahmin edilmektedir. Bölge sakinlerinin yaklaşık yüzde 29'unun bu dört ilçede yaşamlarını sürdürmeleri beklenmektedir. 2028 yılında, beklenen yoğunluğun 768 kişi/km² ile tahmini bölge değerinin on katına yükseleceği hesaplanmaktadır.

Öncelikli geliştirme merkezi olarak da adlandırılan Beşinci Alt Bölge baskın kırsal özelliklere sahip yerleşimleri içermekte olup diğer alt bölgelerden gelişmişlik ve kentleşme düzeyi daha düşük; altyapı yatırım ve projelerinin sürdüğü; tarım sektörünün en önemli geçim kaynağı durumunda bulunduğu ilçelerden oluşmaktadır. Diğer alt bölgeler Birincive Beşinci Alt Bölge arasında sıralanmakta, alt bölgenin numarası ile birlikte kırsal niteliklerin arttığı;

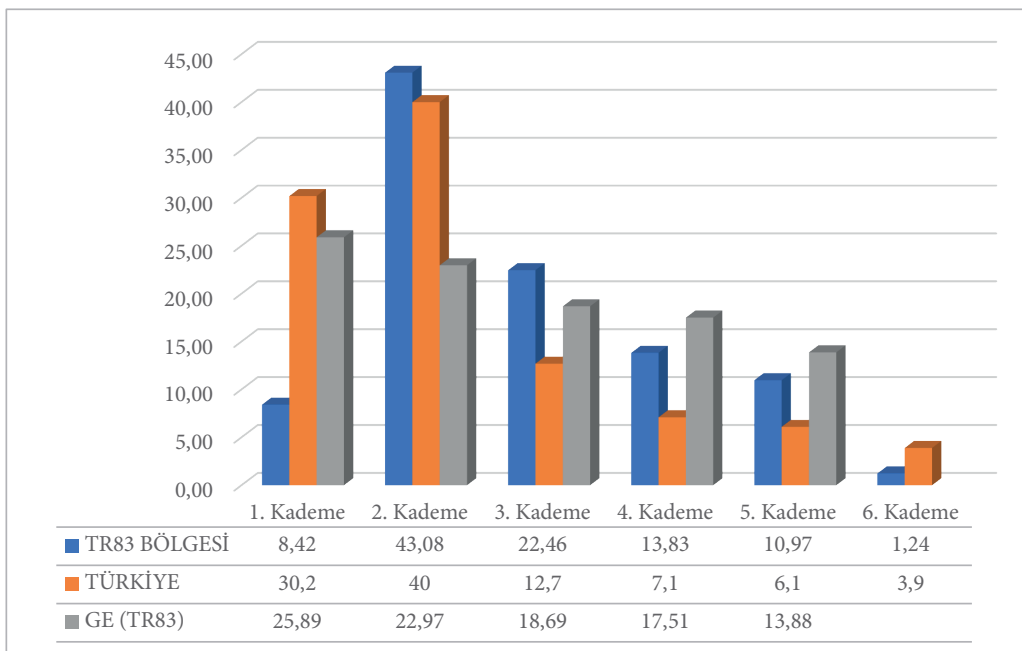
küçüldükçe de kentleşme oranları ve gelişmişlik düzeylerinin öne çıktığı görülmektedir.

Endeks kabulleri ve bağıntısı doğrultusunda gerçekleştirilen sayısal çözümlerden elde edilen Tablo 10 ve 11'de aşağıya doğru inildikçe kentleşme ve gelişmişlik düzeylerinin azaldığı; kırsal niteliklerin öne çıkarken, yaşam kalitesinin yükseltilmesine, büyümenin uyarılmasına yönelik altyapı ve diğer yatırımların önem kazandığı görülmektedir. Bu sonuca uygun olarak endeks skorları da düşmekte, ardışık sıralar arasındaki farklar da artış göstermektedir. Kırsallaşma düzeyi yükseldikçe bağıntıyı oluşturan bileşenlerin mutlak büyüklüğü de azaldığından, bir kısmı negatif değerler aldığından değişim artmakta; ardışık sıralar arasında tablonun üst bölgesinde yer alan basamaklardan çok daha yüksek farklarla karşılaşılmaktadır.

Gelişmişlik Endeksi kabul ve kurgusundan kaynaklanan bu olgu, beşinci grubu oluşturan ilçelerin gelişmişlik endeksinden aldıkları skorlar ile Dördüncü Alt Bölge değerleri arasında büyük farkların oluşmasına yol açmakta, bu grup içerisindeki kopmaların varlığı da dikkat çekmektedir. Sayısal çözümlemenin bu niteliği; gelişmişlik endeksine bağlı çalışmalar yürütülürken, Beşinci Alt Bölge'nin

alt sıralarında yer alan ve ardışık skorlar arasındaki büyük farklarla dikkat çeken ve özellikle aynı alt bölge içerisindeki yerleşim kademelerinde; -karşılaştırma, yorum ve çıkarımlara daha fazla özen gösterilmesinin gerektiğini ortaya koymaktadır. Bağıntının SEGE bileşeninin sıfırın altında mutlak büyüklüğe sahip skorlarının yol açtığı bu olgu, alt bölgelerin kendi içerisindeki olası yorum ve çıkarımlarda ihtiyatlı olunmasını ve sayısal çözümlerden elde edilen sonuçların mutlaka saha gözlemleriyle desteklenmesinin gerekliliğine işaret etmektedir.

Beşinci Alt Bölge'nin 2021 yılı toplam nüfusu 393.468 kişi, yüzölçümü ise 13.587 km²'dir. TR83 Düzey 2 Bölgesi toplam nüfusunun yüzde 13,9'unu; yüzölçümü bakımından da yüzde 36'sını oluşturan bu alt bölgede, nüfusun 2028 yılında yüzde 5,45 azalışla 371.987'ye gerilemesi; bölgenin payının da yüzde 12,75'e düşmesi beklenmektedir. 2028 yılı nüfus projeksiyonuna göre, bu gruptaki ilçelerden yalnızca Başçiftlik'in nüfusunda artış beklenmekte; küçülmenin Uğurludağ'da yüzde 35'leri bulacağı, Sulusaray'da ise bu oranın yüzde 1'lere kadar düşeceği tahmin edilmektedir. Şekil 5'te TR83 Düzey 2 Bölgesi SEGE ve gelişmişlik endeksi sınıflandırmalarıyla birlikte gösterilmiş, aynı kademelerdeki Türkiye ortalamalarına yer verilmiştir.

Şekil 5: Türkiye ve TR83 Düzey 2 Bölgesi, SEGE ve GE'de Alt Bölgelere Göre Nüfus Oranları (Kaynak: STB, 2022)

Gelişmişlik endeksinden elde edilen sonuçların sahadaki gözlem ve bulgularla sağladığı uyum, bölge planı doğrulama çalıştayında² ilgili paydaşlarca da dile getirilmiştir. Endeks çalışması, genel veri ve göstergelerle ulusal düzeyde karşılaştırma ve analizlere olanak tanıyan SEGE, YER-SİS ve DEGURBA araştırmalarının, bölgesel projeksiyon ve sonuçlarla harmanlanmış, yerel hedef ve öznel koşullara göre biçimlendirilmiş bir formudur. Ülke düzeyinde gerçekleştirilen bu çalışmaların bütünleştirilmesi, bölge planının amacına, vizyon ve hedeflerine göre şekillendirilmesi yoluyla elde edilen gelişmişlik endeksinin, nüfus değişimi gibi tek bir veri, analiz, ya da araştırmaya göre olası hataları ve bu hataların boyutlarını sınırladığı belirlenmiştir. Bu çıkarımın en somut örneği Tokat ili, Başçiftlik ilçesidir. 2021-2028 nüfus değişimine göre 50 ilçe içerisinde 2'nci sırada yer alan ve ortaya çıkan bu sonuca net bir açıklama getirilemeyen Başçiftlik'in elde ettiği endeks skorunun görece çok daha doğru olarak ilçenin reel durumunu yansıttığı görülmekte; İl Sağlık Müdürlüğü Aile Hekimliği Kayıt Sistemi ile TÜİK ADNKS verilerinin örtüşmediği ve projeksiyon hesabına esas ADNKS verisindeki hata payının yüksek olabileceği tahmin edilmektedir. Gelişmişlik endeksi araştırması, çok boyutlu ve bileşenli yapısıyla nüfus verisi gibi tekil bir veriye dayalı çıkarımlardaki olası hataların önüne geçmiş, sahadaki bulgularla örtüşen sonuçlar elde edilmiştir.

Gelişmişlik endeksi araştırmasının, benzer özelliklere sahip alt bölgelerin oluşturulması ve aynı alt bölge içerisindeki kademelerin yorumlanmasında anlamlı sonuçların üretilmesini desteklemesi ve aynı alt bölge içerisindeki kırılımlar yardımıyla öncü ya da rekabet gücü yüksek yerleşimlerin belirlenmesine katkı sağlaması beklenmektedir. Bu bulgunun en somut örneği ise Amasya ili Merzifon ilçesidir. Samsun Merkez ilçeyi ve bölgeyi kesen ulaşım ağlarının kavşak noktasında bulunan, imalat sanayinde yaşanan büyüme ile dikkat çeken Merzifon; İstanbul yolu üzerindeki organize sanayi bölgesi ve hinterlandı durumundaki Suluova, Gümüşhacıköy,

Havza, Osmancık ilçeleri, Çorum'daki köklü sanayi kültürü ile güçlenmekte; orta-orta düşük imalat sanayi kollarındaki yığılma ve yoğunlaşma ile bilinen Amasya Merkez, Tokat ili ve ilçeleri ile de anlamlı bir bütünlük oluşturmaktadır (DPT, 2007: 66, 106-107). Aynı alt bölgede bulunan ve kendisine en yakın endeks skoruna sahip Bafrâ'dan yüzde 12 daha büyük bir skor elde eden Merzifon, sayısal çözümleme kabulleri dikkate alındığında, neredeyse tek başına bir alt bölge oluşturmakta; hinterlandı durumundaki yakın yerleşimlerle birlikte bölgesel kalkınmada stratejik öneme sahip hemen tüm sektörlerde gelişme koridorlarının da kesişim noktasında yer almaktadır. İlçenin taşıdığı bu nitelikler mekansal gelişme şemalarına yansırken, gelişmişlik endeksi skorunun da Merzifon'un bu özel durumunun altını çizdiği görülmektedir.

Benzer şekilde aynı alt bölge içerisinde elde ettikleri skorlar ve farklarla dikkat çeken Kavak, Lâdik ve Taşova'nın öznel koşulları ile mevcut durumları da endeks sonuçlarını desteklemekte, köklü geçmişe sahip tarihi merkezler olan, kent kültürü ve gelenekleriyle öne çıkan, ya da bölgesel merkezin çeperinde bulunan bu ilçelere yönelik faaliyet ve projelerin geliştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Endeks çalışması bulgularıyla plan kararları ve müdahale alanlarında bu olguya yönelik tedbir ve faaliyetlerin geliştirilmesine katkı sağlanabileceği anlaşılmaktadır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

TR83 Düzey 2 Bölgesi için gerçekleştirilen bu çalışma ile 2024-2028 dönemi bölge planının hazırlanması ve bu kapsamdaki analiz, sınıflandırma, değerlendirme ve karşılaştırmalara temel oluşturacak alt bölgelerin belirlenmesinde kullanılmak üzere, bir sayısal çözümleme yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntemle, kademelenme ve diğer çalışmaların ilgili tüm aktör ve paydaşlar tarafından kabul gören saygın araştırmalara, doğru ve bilimsel ölçütlere dayandırılması; izleme ve değerlendirme süreçleri ile müdahale kararlarına ışık

² GE çözümlemesinden elde edilen alt bölgeler ve mekansal tipoloji doğrultusunda proje, program ve tedbirlerin uygulama alanları belirlenmiş; tüm sonuçlar 25 Ekim 2022 tarihinde Tokat ilinde gerçekleştirilen çalıştayda 46 kurum ve kuruluşu temsil eden paydaşların beğenisine sunulmuş, görüş ve yorumları alınmıştır.

tutabilecek nitelikte, tekrarlanabilir, revize edilebilir ve devamlılığı sağlanabilir özellikte görece düşük emek zamanı gerektiren dinamik bir kurguya sahip olması hedeflenmiştir. Mekansal gelişme şemalarının hazırlanması ile geleceğe yönelik projeksiyon ve tasarımlarda, alt bölgeler ile kademelenme sonuçlarını içeren gelişmişlik endeksinden yararlanılmasının, etkin ve arzu edilen sonuçlara ulaşılmasını kolaylaştıracağı; gelecekteki plan çalışmalarında ve bu kapsamdaki analiz ve sınıflandırmalarda kullanılması ile önceki çalışmalarla bağlantının kurulmasına; tasarım, beklenti ve öngörülerin mekana yansımaya katkı sağlayan bir altlık oluşturulabileceği değerlendirilmektedir.

Gelişmişlik endeksinin, plan süreçleri kadar bölgesel kalkınma ile bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik faaliyet, program ve projeler ile benzer çalışmalarda etkili bir araç olarak kullanılabilmesi öngörülmektedir. Yöntemin; kalkınma ajanslarının mali destek programlarının kurgulanması, diğer desteklerin öncelikli uygulama alanlarının belirlenmesi ile kaynakların verimli kullanılmasına katkı sağlaması bu beklentilerin başında gelmektedir. Endeks tasarımının kullanılacağı çalışmaya göre bileşenlerinden katsayılarına kadar değiştirilip, hizmet etmesi beklenen amaca göre yeniden kurgulanabilmesi; hesap adımları ve ara tabloların da beklenti, istek ve yorumlar doğrultusunda farklılaştırılabilmesine olanak tanımaktadır. Bu çalışmada bölge planına altlık oluşturmak üzere ilçe sınırlarının kullanılması tercih edilmiş olmakla birlikte, kentsel alan ve alt bölümlerine yönelik değerlendirmeleri de hesaba katmak mümkün görünmektedir. Benzer şekilde endeks çalışmasının sonraki planlar ile programlarda kullanılabilmesi, elde edilen sonuçların zamanla değişiminin belirlenmesi, diğer çalışmalarla birlikte değerlendirilebilmesi ya da karşılaştırmaya olanak sağlaması, değişecek hedef ve vizyona göre şekillendirilebilmesi, yöntemin üstünlükleri arasında gösterilebilmektedir.

Gelişmişlik endeksinde yer alan SEGE, YER-SİS ve DEGURBA bileşenlerinin skorlarında, nüfus gibi temel veriler ve benzer göstergeler kullanılmakta, bu verilerin hesaba katılmasıyla birlikte ikileşme

riskinin oluşabileceği akıllara gelmektedir. Oysa bağıntıyı oluşturan her bileşen, yukarıda ayrıntılarıyla açıklandığı gibi birbirinden bağımsız, belirli hedef ve kabullere oturan, farklı yöntem ve çözümleri kullanan, elde edilen nihai sonuçlara göre sınıflandırmaların gerçekleştirildiği yaygın çalışmalardır. Gelişmişlik endeksi araştırmasında, bölgenin mevcut durumundan yola çıkarak bölge planının vizyon, hedef ve beklentilerine ulaşılmasına sağlanabilecek en yüksek katkının, bu bileşenlerin nihai skorları ve bu skorlardan üretilen gruplandırma ve sıralamaların dahil edilmesiyle birlikte sağlanabileceği, söz konusu araştırmaların ancak sayısal sonuçları kadar bu sınıflandırma ve çıkarımlarla birlikte tam ve anlamlı bir bütünlük kazanabileceği, diğer bir deyişle, yöntemlerin hedef ve özünün nihai çıkarım ve skorlarda yattığı düşünülmektedir. Alt bölgelerin belirlenmesinde bu çalışmaların güncel sürümleri gözetilerek, nihai karar ve skorlarına göre ağırlıklar belirlenmiş; bölgenin mevcut durumu ve koşulları, planın vizyon ve hedeflerine göre katsayılar seçilmiştir. İkileşme kaygısına yönelik bağıntı ve bileşenlerin revize edilmesi mümkün olmakla birlikte böylesi bir durumda, sayısal çözümlenin gereğinden fazla zaman ve enerjinin tüketilmesine yol açması, aslında bir araç niteliği taşıyan matematiksel sonuçların amaç haline gelme riskinin de ortaya çıkması mümkün görünmektedir. Yöntemin özü ve tasarımını da belirleyen bu stratejik kabul ile birimlerinden arındırılmış düzeltilmiş yapısal formunun, temel bileşenler analizine dayalı çalışmalardan elde edilen değişken farklılığı kaynaklı örtüşmeme ile farklı yıl verilerinin yol açtığı zamansallık sorununu da ortadan kaldırdığı değerlendirilmektedir.

Öznel değerlendirme ve yargıları içeren çalışmaların dikkatle ele alınması, sahadaki gözlem ve bulgularla kontrol edilmesi, amaca ve beklentiye göre düzeltme ve revizyonlar yapılarak kullanılmasının gerektiği bilinmektedir. Çünkü sayısal çözümlerle elde edilen sonuçlar, başlangıçta yapılan kabuller kadar doğru olacak; çözümlerin içeriği ve sonuçlar, bu kabullere göre değişim gösterecektir. Bu nedenle, sosyal ve pozitif bilimlerin birçok alanında tek ya da mutlak doğru seçeneği bulunmamaktadır. Gelişmişlik endeksi çalışması da mutlak gerçekliğe ya da doğruya

ulaşmayı değil; bölge planının stratejik öncelikleri, hedefleri, vizyonuna erişilebilmesine, sürdürülebilir bölgesel kalkınma, gelişme ve büyüme ile bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkı sağlayacak; basit, kolay uygulanabilir, karşılaştırılabilir ve beklentilere göre değiştirilebilir yol gösterici bir yöntem olarak değerlendirilmeli, bu özellikleri dikkate alınarak sonuçları yorumlanmalıdır.

Çalışmanın, mutlak sonuç ve gerçeklere ulaştıran, tüm soruları yanıtlayan bir uygulama olmadığı, aksine, bu kabuller ve kısıtların ışığında kullanıldığında sağlıklı değerlendirmeler ile irdelemelere zemin hazırlayabilen, bilimsel ölçütlere dayalı bir perspektif sunabilen, verimli ve amaca hizmet eden etkili bir araç olma niteliği kazanabileceği unutulmamalıdır.

Bilgilendirme

Yazar Katkıları

Yazar 1: Literatür taraması/makale fikrinin veya hipotezin oluşturulması/yöntemin planlanması/makalenin içeriğinin belirlenmesi ve organizasyonu/verilerin elde edilmesi ve işlenmesi/analiz/makale yazımı

Yazar 2: Literatür taraması/makale fikrinin veya hipotezin oluşturulması/yöntemin planlanması/makalenin içeriğinin belirlenmesi ve organizasyonu/verilerin elde edilmesi ve işlenmesi/ analiz/inceleme

Çatışma Beyanı

Yazarlar tarafından herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Fon Desteği

Bu Çalışmada herhangi bir resmî, ticarî ya da kar amacı gütmeyen organizasyondan fon desteği alınmamıştır.

Etik Standartlara Uygunluk

Yazarlar tarafından Çalışmada kullanılan araç ve yöntemlerin Etik Kurul İzni gerektirmediği beyan edilmiştir.

Etik Beyanı

Yazarlar tarafından bu Çalışmada bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu; yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilmiştir.

Teşekkür

Araştırmacılar; TR83 Düzey 2 Bölgesi 2024-2028 Bölge Planı taslağını, bu Çalışma için kullanımlarına sunan Orta Karadeniz Kalkınma Ajansına ve analize destek sağlayan Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı uzmanları Sayın Fatih EGE ile Sayın Emre ARSLANBAY'a teşekkürlerini sunmaktadır.

Kaynakça

- Albayrak, A. S. (2005). Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi. *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, 1 (1), 153-177.
- Dolu A., Kuvvetli Ü. (2023). Türkiye’de Kentlerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Karşılaştırılması. *International Journal of Public Finance*, 8 (1), 85-106.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2003, Ankara, 1-250.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2007). “Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi, Bölgesel Gelişme Ana Planı” http://www.yesilirmak.org.tr/documents/yesilirmakhavzasigelisimprojesi/YHGP_BOLGESEL_GELISME_ANA_PLANI.pdf, (Erişim tarihi: 19.07.2023).
- EC (European Commission). (2021). Applying the Degree of Urbanisation 2021 Edition. 2021, *Luxembourg*, 1-102.
- KB (Kalkınma Bakanlığı). (2013). İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2011, 2013, Ankara, 1-87.
- Lindman, C., Sellin, J. (2011). “Measuring Human Development: The Use of Principal Component Analysis in Creating an Environmental Index”, <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:464378/FULLTEXT03>, (Erişim tarihi: 17.10.2023).
- Özkubat, G., Selim, S. (2019). Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişliği: Bir Mekansal Ekonometrik Analiz. *Alphanumeric Journal*, 7 (2), 449-470.
- RG (Resmî Gazete). (1985). İmar Kanunu. 03 Mayıs 1985 tarih ve 18749 sayılı *T.C. Resmî Gazete*, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3194.pdf>, (Erişim tarihi: 10.02.2022).
- RG (Resmî Gazete). (2006). 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun. 25 Ocak 2006 tarih ve 26076 sayılı *T.C. Resmî Gazete*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5449-20110213.pdf>, (Erişim tarihi: 19.07.2023).
- RG (Resmî Gazete). (2012). 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 12 Kasım 2012 tarih ve 28489 sayılı *T.C. Resmî Gazete*, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6360.pdf>, (Erişim tarihi: 01.08.2023).
- SBB (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı). (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2019). İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017, 2019, Ankara, 1-91.
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2020). Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması (YER-SİS), 2020, Ankara, 1-254.
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2022). İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2022, 2022, Ankara, 1-126.
- STB (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). (2023). “SEGE Çalışmaları, Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları (SEGE)”, <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege>, (Erişim tarihi: 19.07.2023)
- MSB (T.C. Milli Savunma Bakanlığı). (2023). “İl ve İlçe Yüzölçümleri”, <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri>, (Erişim tarihi: 15.07.2023).
- TOB (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı). (2021). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021 - 2023), 2021, Ankara, 1-69.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2021). “TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Nüfus Verileri 2021”, <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselstatistik/tabloyilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=249&altMenuGoster=1>, (Erişim tarihi: 15.03.2023).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2022). “TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Nüfus Verileri 2022”, <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselstatistik/tabloyilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=249&altMenuGoster=1>, (Erişim tarihi: 15.03.2023).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2023). “Kent-Kır Nüfus İstatistikleri, 2022”. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755>, (Erişim tarihi: 15.08.2023).
- Yıldız O., (2009). *Avrupa Birliği’nde Kırsal Kalkınma İstatistikleri ve Uyum Sürecinde Türkiye’nin Durumu*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, E. B., Sivri, U., Berber, M. (2012). Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2010). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 39, 147-167.
- Zorlutuna Ş., Erilli N. A. (2018). Sosyoekonomik Verilere Göre İllerin Bulanık C-Ortalamalar Yöntemi İle Sınıflandırılması: 2002-2008-2013 Dönemleri Karşılaştırması. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 5 (2), 13-31.